

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Alex Kasáš

**Tokijský tribunál a jeho prínos pre
medzinárodné trestné právo**

Diplomová práca

Vedúca diplomovej práce: doc. JUDr. PhDr. Veronika Bílková, E.MA., Ph.D.

Katedra medzinárodného práva

Dátum vypracovania práce: 20.9.2017

Prehlasujem, že predloženú diplomovú prácu som vypracoval samostatne a že všetky použité zdroje boli riadne uvedené. Ďalej prehlasujem, že táto práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

Alex Kasáš

V Prahe dňa 21.9.2017

Ďakujem svojej vedúcej za ochotu a trpezlivosť a Anne K. za diskusie.

Obsah

Úvod	5
1. Štatút	7
1.1. Obsadenie Tribunálu	10
1.2. Jurisdikcia Tribunálu	13
1.3. Procesné pravidlá	15
2. Obžaloba	20
2.1. Žalobné body	20
2.2. Obžalovaní	22
3. Zločiny podľa medzinárodného práva pred konaním povojnových tribunálov	26
3.1. Komisia o zodpovednosti pôvodcov vojny a vynucovaní sankcií	27
3.2. Komisia Spojených národov pre vyšetrowanie vojnových zločinov	28
3.3. Londýnska konferencia o medzinárodných tribunáloch	33
4. Rozsudok	35
4.1. Právna filozofia	36
4.2. Zločiny podľa medzinárodného práva	37
4.3. Trestná zodpovednosť jednotlivcov	42
4.4. Posudok Vrchného veliteľa	48
5. Menšinové stanoviská	49
5.1. Samostatné stanovisko predsedu Webba	49
5.2. Nesúhlasné stanovisko sudcu Bernarda	50
5.3. Súhlasné stanovisko sudcu Jaranilly	51
5.4. Nesúhlasné stanovisko sudcu Rölina	52
5.5. Nesúhlasné stanovisko sudcu Pala	53
Záver	54
Princíp legality	54
Prínos pre medzinárodné trestné právo	58

Úvod

Tokijskému procesu bola v západnej literatúre až donedávna venovaná len malá pozornosť v porovnaní s jeho norimberským protipólom. V prvej literatúre bol pritom vnímaný negatívne ako „spravodlivosť víťazov“ a v podstate len menej významná obdoba procesu norimberského.

Otázka spravodlivosti Tokijského procesu má veľa aspektov, v tejto práci som si dal za cieľ zistiť, či bol porušený princíp legality. Takto vytýčený cieľ predstavuje zúženie obcejšieho problému legality Tokijského procesu, ktorá zahŕňa napríklad aj spravodlivosť procesu, oprávnenie Spojencov zriadiť trestný tribunál či jeho jurisdikciu.

Princíp legality (*nullum crimen, nulla poena sine lege*, niet trestu bez zákona, niet zločinu bez zákona) pozostáva zo štyroch požiadaviek na normy trestného práva:

- *nullum crimen, nulla poena sine. lege scripta* (písomná forma právnej normy)
- *nullum crimen, nulla poena sine. lege stricta* (jej určitá formulácia)
- *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia* (zákaz retroaktivity v neprospech páchatel'a)
- *nullum crimen, nulla poena sine lege certa* (zákaz analógie v neprospech páchatel'a).¹

Dôvodom dnešného zvýšeného záujmu medzinárodných právnikov o Tokijský proces je možnosť použitia jeho rozsudku alebo menšinových stanovísk ako precedentov pri argumentácii pred Medzinárodným trestným súdom. Pôvodne rozšírená predstava, že tokijský rozsudok nepriniesol viac než zopakovanie a utvrdenie záverov norimberského, sa dnes mení a do popredia vystupuje tá časť procesu, ktorá bola venovaná vojnovým zločinom (oproti predošlému sústreďeniu

¹ CASSESSE, Antonio. *Cassese's International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 3 an.

sa na zločiny proti mieru). Preto som si ako druhý výskumný cieľ stanovila posúdiť samostatný prínos Tribunálu pre súčasné medzinárodné trestné právo.

Práca by nebola možná bez primárnych zdrojov zverejnených prostredníctvom *Legal Tools* Medzinárodného trestného súdu, yaleského *The Avalon Project* a ďalších online databáz. Ďalším dôležitým zdrojom bol pre mňa súbor *Documents on the International Military Tribunal for the Far East*, predstavujúci prvú hmotnú publikáciu rozsudku spoločne so všetkými menšinovými stanoviskami. Pôvodne bol totiž oficiálne zverejnený len rozsudok väčšiny, menšinové stanoviská boli vydané iba ak neskôr a súkromne.

Medzi sekundárnou literatúrou, ktorú som pri písaní práce použil, boli najvýznamnejšie dve monografie - *Victors' justice* od Richarda Mineara a *International Military Tribunal for the Far East: A Reappraisal* od Neila Boistera a Roberta Cryera.

Victors' justice, publikovaná v roku 1971, je diskutabilne najvplyvnejšia práca napísaná na Západe o Tokijskom tribunále, ktorá určila jeho prvotné vnímanie. Ako závažný problém pri práci s touto monografiou som vnímala selektívny prístup autora, ktorý často uvádza len tie fakty, ktoré podporujú jeho názor na proces ako „spravodlivosti víťazov“. Ucelenejším zdrojom bol *A Reappraisal* z roku 2008, celkovo najkomplexnejšia práca napísaná o Tribunále doteraz (jej autori sú zároveň editormi *Documents*).

Ako obzvlášť prínosné sa ukázali tiež nové, prepracované pasáže venované princípu legality v tretej edícii Cassesseho *International Criminal Law*. K pochopeniu problematiky doktríny zodpovednosti veliteľov mi pomohol článok *Command Responsibility of Non- Military Superiors in the International Criminal Court (ICC)* od Grega Vettera, mapujúci vývoj tejto doktríny v medzinárodnom práve.

V niektorých častiach nadväzujem tiež na vlastnú seminárnu prácu *Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ*, ktorú som predložil v rámci kurzu Japonské dejiny na Ústave Dálného východu FF UK v Praze v roku 2015.

Práca je systematicky rozčlenená do piatich kapitol, z ktorých prvé dve, *Štatút* a *Obžaloba*, sú prehľadom Tokijského procesu, konkrétne zriadenia a

obsadenia Tribunálu, procesných pravidiel a žalobných bodov a osôb obžalovaných. Zvyšné tri kapitoly predstavujú kompiláciu právnej argumentácie so zameraním na argumenty ohľadne princípu legality: *Zločiny podľa medzinárodného práva pred konaním povojnových tribunálov* názorom medzinárodných právnych komisii, *Rozsudok* názorom tokijskej väčšiny a *Menšinové stanoviská* odlišným názorom menšinových sudcov. Moja vlastná argumentácia a závery z nej vyvedené sú potom zhrnuté v *Závère*. Celkový rozsah práce činí 120 855 znakov.

V práci používam zaužívaný prepis japončiny do slovenčiny. Radenie ázijských mien je upravené na západný spôsob (priezvisko za menom). Všetky preklady, ktoré sa v práci vyskytujú, sú moje vlastné.

1. Štatút

Medzinárodný vojenský tribunál pre Ďaleký Východ (International Military Tribunal for the Far East) bol zriadený 19. januára 1946 Zvláštnym nariadením Vrchného veliteľa spojeneckých síl (Supreme Commander for the Allied Powers), hlavného predstaviteľa americkej povojnovej okupačnej správy Japonska.² Na rozdiel od Norimberského tribunálu, ktorý bol zriadený medzinárodnou zmluvou, vydaniu Zvláštného nariadenia nepredchádzalo medzinárodné schválenie. Vrchný veliteľ postupoval na základe smernice³ Koordinačného výboru ministerstiev zahraničných vecí, vojny a námorníctva (State-War-Navy Coordinating Committee), vnútroštátneho výkonného orgánu Spojených štátov amerických.⁴

² Túto funkciu po celú dobu jej existencie zastával generál Douglas McArthur.

³ *Directive on the Identification, Apprehension and Trial of Persons Suspected of War Crimes* [online]. Dostupné z: <<http://avalon.law.yale.edu/imt/imtjcs.asp>>.

⁴ BORTON, Hugh. Preparation for the Occupation of Japan. *The Journal of Asian Studies*. 1966, vol. 25, no. 2, s. 204.

Samotné Zvláštne nariadenie sa v preambule odvoláva na niekoľko „prehlásení o úmysle postaviť pred spravodlivosť medzinárodných zločincov“⁵ – Postupimskú deklaráciu, Akt kapitulácie Japonska a Moskovskú konferenciu – ako pramene oprávnenia Vrchného veliteľa zriadiť Tribunál. Pritom prvým významným dokumentom, v ktorom Spojenci dali najavo svoj úmysel potrestať Japonsko za rozpútanie útočnej vojny, bola Káhirska deklarácia z 1. decembra 1943, v ktorej Spojenci okrem iného prehlasovali, že „bojujú túto vojnu s cieľom potlačiť a potrestať japonskú agresiu“.⁶ Deklarácia hovorila o potrestaní Japonska ako štátu, nespomínala sa v nej výslovne individuálna zodpovednosť štátnych predstaviteľov či zriadenie medzinárodného tribunálu určeného na súdny proces s nimi.

Na Káhirskú deklaráciu nadviazala 26. júla 1945 Postupimská deklarácia, ultimátum požadujúce bezpodmienečnú kapituláciu Japonska. V článku 10 počítala s uplatnením zodpovednosti jednotlivcov: „Nemáme v úmysle zotročiť Japoncov ako národ alebo zničiť ich štát, ale ide nám o to, aby bola naplnená spravodlivosť vo vzťahu k vojnovým zločincom, v to počítajúc i tých, ktorí sa dopustili krutého jednanja voči našim zajatcom.“⁷

V Akte kapitulácie podpísanom 2. septembra 1945 Japonsko proklamovalo bezpodmienečnú kapituláciu pred Spojeneckými silami⁸ a zaviazalo sa previesť ustanovenia Postupimskej deklarácie a vydať akékoľvek príkazy či prijať akékoľvek opatrenia, ktoré budú požadované Vrchným veliteľom s cieľom uviesť túto deklaráciu v účinnosť.⁹

⁵ Special proclamation by the Supreme Commander for the Allied Powers. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal: charter, indictment and judgments*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 5.

⁶ BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. xxxv-xxxvi.

⁷ Proclamation Defining Terms for Japanese Surrender. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 1-2.

⁸ Japanese instrument of surrender. In BOISTER a CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 3.

⁹ Tamtiež.

Na Moskovskej konferencii ministrov zahraničných vecí, konanej od 16. do 26. decembra 1945, bolo prijaté rozhodnutie o zriadení Komisie pre Ďaleký východ (Far Eastern Commission). Podľa komuniké z konferencie bolo jej funkciou okrem iného „posudzovať... akýkoľvek predpis vydaný Vrchným veliteľom Spojeneckých síl či akékoľvek rozhodnutie Vrchného veliteľa, v to zahŕňajúc politické rozhodnutia spadajúce pod jurisdikciu Komisie“, ¹⁰ čiže Vrchnému veliteľovi bola priznaná právomoc samostatne vydávať právne akty, zatiaľčo Komisii prislúchala posudzovacia právomoc. V komuniké bolo ďalej špecifikované, že to bude vláda Spojených štátov amerických, ktorá bude (v súlade s politikou Komisie) pripravovať tieto predpisy a predávať ich Vrchnému veliteľovi k implementácii.

Mezinárodného schválenia sa Tokijskému tribunálu dostalo až v marci 1946, keď Komisia pre Ďaleký východ s niekoľkými zmenami ratifikovala pôvodnú smernicu amerického Koordinačného výboru. V reakcii na tieto zmeny Vrchný veliteľ vydal 25. apríla 1946 pozmenenú verziu Tokijského štatútu. ¹¹

Text Tokijského štatútu bol prevzatý z textu Norimberského štatútu, s niekoľkými rozdielmi odrážajúcimi odlišnú vojnovú situáciu v Nemecku a Japonsku. ¹² Štatút určil Tokio ako miesto stáleho sídla Tribunálu a ďalej upravoval jeho obsadenie, jurisdikciu a procesné pravidlá.

Tokijský proces bol zahájený 3. mája 1946. Prvé dva dni sa predčítala obžaloba, načo obžalovaní prehlásili svoju nevinu vo všetkých jej bodoch. Obhajoba následne vzniesla námietky proti jurisdikcii Tribunálu, ktoré ten zamietol s tým, že "dôvody budú uvedené neskôr". Dňa 3. júna začala prezentácia dôkazov prokuratúry, ktorá trvala až do 24. januára 1947. Obhajoba svoje dôkazy prevádzala od 24. januára 1947 do 12. januára 1948, potom obe strany dostali priestor na prevedenie protidôkazov. Záverečné reči boli prednášané od 11.

¹⁰ *Communique on the Moscow Conference of the Three Ministers* [online]. Dostupné z: <<https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000003-1341.pdf>>.

¹¹ BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal: a reappraisal*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 25.

¹² Tamtiež.

februára do 16. apríla 1948. Tribunál nato jednanie na prerušil, aby sudcovia mohli zostaviť rozsudok, ktorý začal tribunál vynášať 4. novembra 1948.

1.1. Obsadenie Tribunálu

Pôvodná verzia článku 2 Tokijského štatútu stanovila, že Tribunál sa bude skladať z nie menej než piatich a nie viac než deviatich členov, menovaných Vrchným veliteľom na návrh signatárskych štátov Aktu kapitulácie. Pozmenený Štatút určil nie viac ako šesť a nie menej ako jedenásť členov navrhovaných signatármi Aktu kapitulácie, Indiou a Filipínami.¹³ Naproti tomu Norimberský tribunál sa skladal zo štyroch členov s náhradníkmi, zastupujúcimi Spojené štáty, Sovietsky zväz, Veľkú Britániu a Francúzsko.

Pôvodní jedenásť sudcovia boli: Sir William Webb (Austrália), Edward McDougall (Kanada), Ju Ao Mei (Čína), Henri Bernard (Francúzsko), Delfin Jaranilla (Filipíny), Bernard Röling (Holandsko), Erima Northcroft (Nový Zéland), Generálmajor Ivan Zaryanov (Sovietsky zväz), Lord Patrick (Spojené kráľovstvo), Radhabinod Pal (India) a John Higgins (Spojené štáty). Boli medzi nimi sudcovia národných civilných aj vojenských súdov a tiež akademici; väčšina pochádzala z právneho prostredia *common law*. Väčšina sudcov mala expertízu v oblasti trestného práva, avšak len jeden (indický sudca Pal) bol odborníkom na právo medzinárodné. Vrchný veliteľ (so schválením Komisie pre Ďaleký východ) na základe oprávnenia v článku 3 písmene a) menoval austrálskeho sudcu Webba predsedom súdu, s faktickou pozíciou prvého medzi rovnými.¹⁴

V priebehu procesu došlo k výmene jedného z pôvodných sudcov. Americký sudca John Higgins odstúpil potom, čo bola jeho odborná spôsobilosť

¹³ Pôvodný okruh štátov zahŕňal USA, ZSSR, Veľkú Britániu, Francúzsko, Holandsko, Austráliu, Čínu, Kanadu a Nový Zéland; Komisia pre Ďaleký východ rozhodla, že právo nominovať sudcu by mal mať každý z jej členov, čím sa okruh rozšíril o Indiu a Filipíny.

¹⁴ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 82.

kritizovaná hlavným prokurátorom Keenanom, a bol nahradený Myronom Cramerom. Obhajoba namietala, že Cramer nebol menovateľný, pretože Štatút neobsahoval žiadne ustanovenie povoľujúce náhradu pôvodných sudcov. Jeho menovanie navyše podľa obhajoby predstavovalo „značné ohrozenie práv obžalovaných“, keďže Cramer nebol prítomný pri prevádzaní podstatnej časti dôkazov. Tribunál námietku väčšinovým rozhodnutím zamietol (sudca Cramer sa rozhodovania o námietke nezúčastnil).¹⁵

Medzi členmi Tribunálu nebol ani jeden japonský sudca (napriek tomu, že, prísne vzaté, Japonsko bolo jedným zo „signatárskych štátov Aktu kapitulácie“, ako znela formulácia v článku 2) či sudca z neutrálnej krajiny. Sudca Jaranilla sa k tomu vo svojom samostatnom stanovisku vyjadril, že je zvyklosťou, že: „Víťazná armáda neustanovuje žiadneho zástupcu nepriateľa do svojho tribunálu či vojenskej komisie určených na potrestanie vojnových zločincov a takéto požiadavky neexistujú nijakom národnom ani v medzinárodnom práve“.¹⁶

U viacerých sudcov vyvstali pochybnosti ohľadne ich nezávislosti.

Predseda súdu Webb z Austrálie počas vojny vyšetřoval vojnové zločiny spáchané Japoncami na austrálskych vojnových zajatcoch, o ktorých sa malo jednať aj pred Tokijským tribunálom. Na základe toho vzniesla obhajoba námietku zaujatosti, ktorej nebolo vyhovené s odôvodnením, že Tribunál nemá právomoc posudzovať otázky týkajúce sa menovania sudcov, pretože sa jedná o výlučnú právomoc Vrchného veliteľa.¹⁷

Z obdobných dôvodov ako u predsedu Webba by bolo možné napadnúť tiež menovanie druhého amerického sudcu Cramera, ktorý pred konaním

¹⁵ *International Military Tribunal for the Far East Transcript* [online], s. 2 361. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/bd0cf8/>>.

¹⁶ Concurring Opinion By the Honourable Mr. Justice Delfin Jaranilla, Member from the Republic of the Philippines, 14. In BOISTER a CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 649.

¹⁷ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 83.

Tribunálu posudzoval otázky právnej zodpovednosti za útok na Pearl Harbour,¹⁸ alebo ruského sudcu Zaryanova, ktorý rozhodoval ohľadne japonskej špionáže.¹⁹

Čínsky sudca Mei bol v dobe svojho menovania členom Legislatívneho dvora, najvyššieho čínskeho zákonodarného orgánu.²⁰ Je otázne, či člen jedného z najvyšších štátnych orgánov môže byť považovaný za dostatočne politicky nezávislého pre rolu sudcu medzinárodného tribunálu.

Jednoznačná prekážka zaujatosti existovala v prípade filipínskeho sudcu Jaranilla, ktorý bol ako vojnový zajatec donútený zúčastniť sa tzv. Bataanskeho pochodu smrti, pričom obvinenia týkajúce sa tohoto pochodu boli posudzované Tribunálom.²¹ Obhajoba požadovala jeho odvolanie pre zaujatosť.²² Námietke nebolo vyhovené (s rovnakým odôvodnením ako v prípade sudcu Webba), situácia bola nakoniec vyriešená tak, že sudca Jaranilla počas posudzovania dotknutých obvinení nezasadal.²³

Na rozdiel od Norimberského procesu, v ktorom spolupracovala skupina štyroch prokurátorov, v Tokijskom procese vystupoval jeden hlavný prokurátor a desať zástupcov prokurátora. Právomoc menovať hlavného prokurátora mal podľa článku 8 Tokijského štatútu Vrchný veliteľ, ktorý do tejto funkcie ustanovil zástupcu generálneho prokurátora Spojených štátov Josepha Keenana, čím Spojené štáty americké získali rozhodujúce slovo v stratégii prokuratúry.

Na základe článku 9 Tokijského štatútu, ktorý priznával obžalovaným právo na obhajobu, bolo každému z obžalovaných umožnené vybrať si japonského hlavného obhajcu a aspoň jedného zástupcu obhajcu. K obhajobe boli tiež prizvaní americkí právnici, menovaní Vrchným veliteľom na návrh

¹⁸ MINEAR, Richard. *Victors' Justice: the tokyo war crimes trial*. Princeton: Princeton University Press, 1971, s. 83.

¹⁹ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 84.

²⁰ MINEAR. *Victors' Justice*, s. 81.

²¹ Tamtiež, s. 82.

²² *International Military Tribunal for the Far East Proceedings in Chambers Transcript* [online], s. 98. Dostupné z: < <https://www.legal-tools.org/en/browse/record/653c5d/>>.

²³ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 84.

novozélandského sudcu Northcrofta²⁴ (v tom čase zastupujúceho sudcu Webba vo funkcií predsedu súdu).

Spolupráca s Američanmi bola potrebná, pretože japonskí obhajcovia síce boli odborníkmi na medzinárodné právo, nemali však skúsenosti s akuzačným procesom, charakteristickým pre angloamerické právne prostredie, ktorý tribunál využíval.²⁵ Japonskí a americkí obhajcovia však mali problém zhodnúť sa na spoločnej stratégii, pretože zatiaľčo pre Japoncov bolo prvoradým dokázať legálnosť konania svojho štátu a ochrániť pred trestným stíhaním cisára, Američania sa chceli sústrediť na obhajobu jednotlivých obžalovaných.²⁶

1.2. Jurisdikcia Tribunálu

Článok 1 Zvláštneho nariadenia stanovil, že pôsobnosť Tribunálu sa bude vzťahovať na „tie osoby obvinené jednotlivo, alebo ako členovia organizácií, alebo v oboch postaveniach, ktorých prečiny zahŕňajú zločiny proti mieru.“²⁷ Materiálnu jurisdikciu ďalej spresňoval článok 5 Tokijského štatútu, ktorý stanovil tri kategórie zločinov predstavujúce hmotné právo aplikované Tribunálom – zločiny proti mieru, konvencionálne vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti – s podmienkou, že proti obžalovaným muselo byť vznesené obvinenie zo zločinov proti mieru, aby sa mohla uplatniť jurisdikcia v oblasti zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov.

Podle čl. 5 odst. a) bolo za zločiny proti mieru považované „plánovanie, príprava, rozpútanie alebo vedenie vyhlásenej či nevyhlásenej útočnej vojny alebo vojny porušujúcej zmluvy, dohody alebo záruky medzinárodného práva alebo

²⁴ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 38 939. Dostupné z:

< <https://www.legal-tools.org/en/browse/record/ecc115/> >.

²⁵ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 78-80,

²⁶ Tamtiež, s. 80.

²⁷ Táto podmienka, ktorú Norimberský štatút neobsahoval, bola pozostatkom návrhu USA, aby pod jurisdikciu Tribunálu spadali iba zločiny proti mieru.

účasť na spoločnom pláne či sprisahaní za účelom dosiahnutia vyššie uvedených zámerov“.

Konvencionálne vojnové zločiny vymedzil čl. 5 odst. b) ako „porušenie zákonov alebo obyčajov vojny“. Toto vymedzenie odkazovalo na obyčajové pravidlá vojnového práva a na ustanovenia relevantných medzinárodných zmlúv, predovšetkým na Haagske a Ženevské zmluvy.²⁸ V čl.6 odst. b) Norimberského štatútu, ktorý upravoval „vojnové zločiny“ v užšom slova zmysle, sa nachádzala rovnaká definícia, nasledovaná demonštratívnym výpočtom takýchto zločinov. Z vecného hľadiska je obsah oboch ustanovení možné považovať za totožný.²⁹

Zločiny proti ľudskosti boli vymedzené v čl. 5 odst. c) ako „vražda, vyhladzovanie, zotročovanie, deportácie či iné neľudské skutky spáchané pred vojnou alebo v priebehu vojny a prenasledovanie pre politickú či rasovú príslušnosť pri páchaní ktoréhokoľvek zločinu spadajúceho pod právomoc Tribunálu alebo v spojení s takým zločinom, bez ohľadu na to, či bolo porušené vnútroštátne právo krajiny, kde boli zločiny spáchané.“ Kategorie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti neboli navzájom presne rozlíšené, definície v odstavcoch b) a c) článku 5 sa prekrývali.

Na rozdiel od čl. 6 odst. c) Norimberského štatútu bola z pozmenenej verzie Tokijského štatútu bola vypustená výslovná formulácia, že „zločiny proti ľudskosti“ sú „zločinnými spáchanými na civilnom obyvateľstve“. Dôvodom bolo, že účelom daného ustanovenia Norimberského štatútu bolo umožniť potrestanie nemeckých zločincov za zločiny spáchané na nemeckých občanoch, zatiaľčo v Tokijskom procese boli vznesené obvinenia len za zločiny spáchané na osobách iných ako občanoch Japonska. V Tokijskom štatúte taktiež nebolo do definície

²⁸ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinců podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, s. 46.

²⁹ UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION. *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, London: His Majesty's Stationery Office, 1948, s. 205 . Dostupné z: < <http://www.unwcc.org/documents/>>.

zahrnuté „prensledovanie pre náboženskú príslušnosť“, ktoré obsahoval Norimberský štatút s cieľom zahrnúť do definície perzekúcie židov v Nemecku.³⁰

Z definície zločinov proti ľudskosti vyplývalo, že mohli byť spáchané aj pred vojnou, bola tu však obmedzujúca podmienka, podľa ktorej museli byť spáchané v súvislosti s vojnovým zločinom alebo zločinom proti mieru, tzv. *war nexus*.

Čo sa týka personálnej jurisdikcie, článok 5 stanovil zodpovednosť jednotlivcov a ďalej upravil účasť na zločine: „vodcovia, organizátori, podnecovatelia a spoluvinníci, ktorí sa zúčastnili na zosnovaní alebo prevedení spoločného plánu alebo sprisahania k prevedeniu niektorého zo zmienených zločinov sú zodpovední za všetky činy všetkých osôb pri realizovaní takéhoto plánu“. Článok 6 v náväznosti na to stanovil, že zodpovednosti obžalovaného nezbavuje ani jeho úradné postavenie, ani skutočnosť, že konal podľa príkazu svojej vlády či nadriadeného (tieto okolnosti však mohli byť podľa uváženia Tribunálu považované za poľahčujúce).

Článok 3 Zvláštného nariadenia výslovne špecifikoval, že jurisdikcia Tokijského tribunálu nie je konkurenčná s jurisdikciou žiadneho iného medzinárodného či národného vojenského súdu zriadeného v Japonsku alebo na území akéhokoľvek... štátu, s ktorým Japonsko viedlo vojnu; z čoho vyplývalo, že konanie pred Tokijským tribunálom nezakladalo prekážku litispencie. Temporálna jurisdikcia Tribunálu bola presne určená až v obžalobe.

1.3. Procesné pravidlá

Práva obžalovaných boli stanovené v sekcii III. Štatútu (články 9 a 10), ktorá zaručovala právo na spravodlivý proces, v súlade s obecnou zásadou uvedenou v článku 1, podľa ktorej bol Tribunál zriadený „spravodlivý a bezodkladný proces a potrestanie hlavných vojnových zločincov na Ďalekom východe“. S cieľom zabezpečiť spravodlivý proces pre obžalovaných mali byť

³⁰ Tamtiež.

dodržiavané ich nasledujúce práva: obžalobu pozostávajúcu z „jednoduchého, stručného a presného“ vymedzenia jednotlivých bodov, dostupnú v japončine (čl. 9 písm. a), bilingválny proces (v angličtine a japončine) (čl. 9 písm. b), právo na obhajcu podľa vlastného výberu, prípadne obhajcu určeného Tribunálom, ak si ho obžalovaný nevyberie sám a zažiada o pridelenie alebo Tribunál usúdi, že je „zastúpenie obhajcom je nevyhnutné pre zabezpečenie spravodlivého procesu“ (čl. 9 písm. c), právo hájiť sa sám alebo prostredníctvom obhajcu, vrátane práva prevádzať výsluch svedkov, v medziach stanovených Tribunálom (čl. 9 písm. d), navrhovať výsluchy svedkov alebo prevedenie listinných dôkazov, v prípade, že navrhnuté dôkazy budú schválené, tiež právo na pomoc Tribunálu pri ich obstarávaní (čl. 9 písm. e), a konečne právo podávať námietky, návrhy a iné žiadosti adresované tribunálu (čl. 10).

Práva a povinnosti Tribunálu boli vymenované v sekcii IV. Tokijského štatútu (články 11 až 12), nazvanej „Oprávnenia Tribunálu a vedenie pojednávania“. Tribunál mal právo predvolávať a vypočúvať svedkov (čl. 11 písm. a), vypočúvať obžalovaných (čl. 11 písm. b), požadovať predloženie listinných a iných dôkazov (čl. 11 písm. c), požadovať od svedkov prísahu podľa japonských obyčajov (čl. 11 písm. d), menovať úradníkov, ktorí budú prevádzať úlohy Tribunálu, vrátane oprávnenia opatrovať dôkazy (čl. 11 písm. e). Čo sa týkalo vedenia pojednávania, Tribunál sa mal obmedziť na urýchlené konanie o otázkach vznesených obžalobou (čl. 12 písm. a), prijať opatrenia na zabránenie neodôvodneným priesťahom v konaní a zamietnuť všetky „nepodstatné“ návrhy (čl. 12 písm. b), zabezpečiť poriadok počas pojednávania a urýchlene sa vysporiadať s akoukoľvek neposlušnosťou (čl. 12 písm. c), rozhodovať o duševnej a telesnej spôsobilosti obžalovaných zúčastniť sa procesu (čl. 12 písm. d).

Sekcia IV. Tokijského štatútu obsahovala aj niekoľko ustanovení týkajúcich sa pravidiel dokazovania (články 13 až 15). Dokazovanie bolo založené na zásade voľného hodnotenia dôkazov. Tribunál mal v čo najširšom rozsahu uplatniť „urýchlene a netechnické konanie“ a prijať všetky dôkazy, ktoré uzná za dostatočne preukazné, pričom všetky údajné priznania alebo výroky obžalovaných boli prípustné (čl. 13 písm. a). Mal tiež možnosť odmietnuť

prevedenie navrhnutých dôkazov z dôvodu nepodstatnosti (čl. 13 písm. b). V čl. 13 písm. c) boli vymenované druhy prípustných dôkazov, napríklad vládne dokumenty, správy Červeného kríža, prísažné vyhlásenia apod. Tomuto ustanoveniu by bolo možné vyčítať kazuistickosť a účelovosť - medzi výslovne vymenovanými druhmi dôkazov sú napríklad uvedené denníky, zjavne preto, aby bola zaistená prípustnosť denníkov bývalého lorda strážcu pečate markíza Kida (pozri podkapitolu 2.2). Norimberský štatút žiaden obdobný zoznam neobsahoval.

Napriek tomu, že Tribunál prevzal angloamerický model akuzačného procesu, neprevzal *common law* zásady prípustnosti dôkazov. Namiesto prísnych formálnych pravidiel prípustnosti dali tvorcovia Štatútu prednosť materiálnemu posudzovaniu vierohodnosti dôkazov. Proces bol ovládaný zásadou prejednávajúcej a povinnošou označiť dôkazy preto spočívala na prokuratúre a obhajobe.³¹

Pri aplikácii ustanovení Štatútu na praktické vedenie procesu vznikli viaceré problémy, niektoré vyplývajúce už zo samotného faktu, že Tribunál bol založený na angloamerickom procese, ktorý bol známy väčšine sudcov, ale cudzí pre japonských obžalovaných a ich obhajcov. Tribunál napríklad odmietol námietku ohľadne jurisdikcie Tribunálu, vznesenú obhajcom Takajanagim počas jeho úvodnej reči, s odôvodnením, že v tejto fáze procesu nie je prípustné riešiť právne otázky.³²

Napriek tomu, že Tokijský štatút zaručoval obžalobe a obhajobe vyvážené práva a povinnosti, nastalo v procese faktické znevýhodnenie obhajoby ako procesnej strany. Tá mala okrem mnohých praktických problémov ako nedostatok kancelárskeho materiálu a personálu či jazykovú bariéru hlavne nedostatok času na prípravu podkladov. Jednací poriadok, pripravený na základe zmocnenia Tribunálu v čl. 7 Štatútu, stanovil notifikačnú lehotu dvoch týždňov, ktorá podľa niektorých kritikov nebola „primeraná“ v zmysle čl. 9 písm. a) Štatútu.³³

³¹ Bližšie pozri SLUITER, Goran et al. *International Criminal Procedure: rules and principles*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

³² *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 17 107 – 17 110. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/1aee3/>>.

³³ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 89.

Obhajobe sa navyše dostalo nerovnakého zachádzania zo strany súdu počas prednášania úvodných prehlásení a záverečných rečí. V rozpore s čl. 15 písm. c), ktorý stanovil, že obžaloba má právo predniesť úvodné prehlásenie pred každým bodom obžaloby a obhajoba má právo na úvodné prehlásenie pred každým individuálnym bodom obhajoby, jej bolo dovolené predniesť len jedno úvodné prehlásenie počas obecnej fázy dokazovania,³⁴ zatiaľ čo obžalobe povolil Tribunál takéto prehlásenia tri.³⁵ Obdobne, na základe čl. 15 písm. f) a g) mala predniesť obžaloba aj obhajoba po jednej záverečnej reči, pričom reč obhajoby mala nasledovať po reči obžaloby, Tribunál však obžalobe povolil záverečné reči dve, predtým aj potom, čo mala slovo obhajoba.³⁶

Fakt, že vyjadrenia obžalovaných aj mnohé dôkazy boli tlmočené či prekladané z japončiny (v niektorých častiach procesu tiež z čínštiny, ruštiny, francúzštiny a mongolčiny) do angličtiny, mohol podľa niektorých³⁷ nepriaznivo ovplyvniť posudzovanie viny u určitých obžalovaných. Viacerí sudcovia boli tiež obvinení z politickej motivácie či kultúrnych predsudkov pri rozhodovaní.³⁸

Problematický bol aj prílišný sudcovský absentizmus za nadužívania článku 4 Štatútu, ktorý stanovil kvórum šiestich sudcov a povoľoval absencie (s tým, že Tribunál mohol rozhodnúť o vylúčení sudcu z dôvodu „nedostatočnej oboznámenosti s pojednávaním, ktoré sa odohralo v jeho neprítomnosti“ (čl. 4 písm. c)). Súd častokrát zasadal v rôznom zložení a predseda Webb dokonca v istom bode otvorene pripustil, že často práve na konkrétnom zložení súdu závisel výsledok posúdenia prípustnosti toho-ktorého dôkazu.³⁹ Obzvlášť problematické

³⁴ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 378. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/5939f5/>>.

³⁵ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 380. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/5939f5/>>.

³⁶ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 91-92.

³⁷ *Opinion of the Member of the Netherlands*, 186. In BOISTER a CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*; MINEAR. *Victors' Justice*, s. 81-82.

³⁸ Bližšie pozri MINEAR. *Victors' Justice*.

³⁹ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 17 808 – 17 812. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/022153/>>.

boli absencie sudcu Pala a predsedu Webba, ktorí neboli prítomní počas prevádzania niektorých dôležitých dôkazov obhajoby (sudca Pal dokonca absentoval až takmer pätinu z pojednávacích dní).⁴⁰ Je na pováženie, či by v týchto prípadoch nebolo bývalo vhodné uvažovať o zmienenom vylúčení z dôvodu nedostatočnej oboznámenosti so súdnym pojednávaním.

Tokijský proces bol podľa niektorých kritikov príliš dlhý, porušujúci zásadu článku 1 o „bezodkladnom procese“. Dôvodom prieťahov v súdnom pojednávaní pritom bolo veľké množstvo dôkazov, ktoré Tribunál pripustil ohľadne otázky sprisahania a zločinov proti mieru. Obžaloba navyše podľa niektorých navrhovala príliš veľa nepriamych a obhajoba zase nepodstatných dôkazov.⁴¹

Ďalšou problematickou oblasťou bolo dokazovanie, hlavne posudzovanie prípustnosti jednotlivých dôkazov. Ustanovenia Štatútu sa nevzťahovali na prípravné konanie, v ktorom boli prevádzané zadržania a výsluchy podozrivých bez súdneho dozoru. Takto získané dôkazy (napríklad výsluchy bez prítomnosti obhajcu), kľúčové pri usvedčení mnohých obžalovaných, však Tribunál pripúšťal. Nastavil tiež podmienky prípustnosti protidôkazov a poľahčujúcich dôkazov nevýhodné pre obhajobu. Medzi pripustenými dôkazmi bolo navyše príliš veľa dôkazov odvodených a písomných vyjadrení svedkov, čo narušovalo zásadu kontradiktórnosti.⁴²

Tribunál naopak vylúčil všetky dôkazy, navrhnuté obhajobou, ktoré implikovali úmysel viesť útočnú vojnu na strane Spojencov, čím obhajobe sťažil možnosť namietat' sebaobranu ako príčinu použitia sily zo strany Japonska.⁴³

Napriek vymenovaným problémom sa dnes má za to, že právo obžalovaných na spravodlivý proces nebolo narušené do takej miery, že by bolo z tohto hľadiska možné označiť proces za nelegálny.

⁴⁰ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 95-96.

⁴¹ Tamtiež, 97-98.

⁴² Tamtiež, s. 104 an.

⁴³ Tamtiež.

2. Obžaloba

2.1. Žalobné body

Obžaloba obsahovala päťdesiatpäť bodov, rozdelených do troch skupín: zločiny proti mieru (body 1-36), vražda (37-52) a konvencionálne vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti (body 53-55).

Podľa obžaloby sa všetci obžalovaní, spoločne s ďalšími osobami, v období medzi 1. januárom 1928 a 2. septembrom 1945 (temporálna jurisdikcia Tribunálu) „zúčastnili ako vodcovia, organizátori, návodcovia alebo pomocníci na príprave alebo prevedení spoločného plánu či sprisahania, a sú zodpovední za všetky činy spáchané sebou samými alebo inými osobami pre prevádzanie tohto plánu“ (body 1-5). Cieľom tohto sprisahania mala byť „vojenská, námorná, politická a ekonomická nadvláda Nemecka, Talianska a Japonska nad celým svetom“ (bod 5), pričom japonskou sférou nadvlády mala byť „Východná Ázia, Tichý a Indický oceán a všetky krajiny a ostrovy, ktoré v nich ležia či s ktorými hraničia“ (body 1, 4 a 5), z toho predovšetkým Čína a niektoré jej provincie (body 2-3).

S týmto cieľom naplánovali, pripravovali, rozpúťali či viedli útočnú vojnu proti Čínskej republike (body 6, 18, 19 a 27), Spojeným štátom americkým (body 7, 20 a 29), Spojenému kráľovstvu Veľkej Británie a Severného Írska a Britským spojeným národom (body 8, 22 a 31), Austrálskemu zväzu (bod 9), Novému Zélandu (bod 10), Kanade (bod 11), Indii (bod 12), Filipínskemu spoločenstvu (bod 13, 21 a 30), Holandskému kráľovstvu (bod 14), Francúzskej republike (body 15, 23 a 32) a Thajskému kráľovstvu (body 16, 24 a 34), Zväzu sovietskych socialistických republík (body 17, 25, 35 a 36) a Mongolskej ľudovej republike (body 26 a 36).

Do druhej skupiny zločinov spadalo sprisahanie k vražde (body 37, 38 a 44) a vražda (body 39-43). Obžaloba stanovila, že všetky prípady usmrtenia civilistov aj členov ozbrojených síl nepriateľských krajín boli neoprávneným zabitím, pretože japonské ozbrojené sily nemohli nadobudnúť práva vojnových

strán, pretože Japonsko rozpútalo vojnu v rozpore s článkom 1 Tretej Haagskej zmluvy z roku 1907.⁴⁴

Vražda podľa obžaloby predstavovala súčasne zločin proti mieru, konvencionálny vojnový zločin aj zločin proti ľudskosti a bola porušením nielen článku 5 Tokijského štatútu, ale aj medzinárodného práva a vnútroštátneho práva všetkých krajín, v ktorých bol tento trestný čin spáchaný, vrátane Japonska. Britský zástupca prokurátora Comyns-Carr sa k tomu neskôr vyjadril, že:

„Prokuratúra mala dva dôvody na [zavedenie vraždy ako zvláštnej kategórie]. Za prvé považovala za jednoduchšie a vhodnejšie, aby tí, ktorí rozpútali útočnú vojnu boli nielen zaradení do zvláštnej kategórie zločincov, ale vnímaní aj ako obyčajní vrahovia. Za druhé, ak zaujmeme takéto stanovisko k ich konaniu, odstraňujú sa tým akékoľvek pochybnosti o tom, či obvinenia boli *ex post facto* alebo založené na legislatívnom akte víťazných mocností.“⁴⁵

Tretiu skupinu zločinov predstavovali obvinenia zo sprisahania k nariadeniu, schváleniu a povoleniu vojnových zločinov (bod 53), nariadenia, schválenia a povolenia vojnových zločinov (bod 54) a úmyselného či nedbalostného nesplnenia právnej povinnosti predísť týmto zločinom (bod 55). Napriek tomu, že v názve skupiny boli spomenuté aj zločiny proti ľudskosti, obžaloba sa zaoberala len vojnovými zločinmi, vymedzenými ako „porušenia zákonov a obyčajov vojny“, pričom konkrétne porušené medzinárodné zmluvy boli vymenované v prílohe.

Nie je jasné, prečo sa prokuratúra rozhodla zlúčiť v Tokijskom štatúte samostatné kategórie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Zo záznamov z jednaní Výkonného výboru sa zdá, že na základe prokuratúre dostupných informácií jednoducho nedošlo k činom, ktoré by bolo bývalo vhodnejšie

⁴⁴ “Zmluvné strany uznávajú, že nepriateľské akty medzi nimi nesmú začať bez predošlého a výslovného varovania, vo forme buď odôvodneného vyhlásenia vojny alebo ultimáta s podmieneným vyhlásením vojny.”

⁴⁵ COMYNS-CARR, Arthur. The Tokyo War Crimes Trial. *Far Eastern Survey*, 1949, vol. 18, no. 10, s. 110.

klasifikovať ako zločiny proti ľudskosti než ako vojnové zločiny.⁴⁶ V Tokijskom štatúte boli totiž od seba navzájom odlišené v podstate len z hľadiska časového – zločiny proti ľudskosti bolo možné spáchať aj v období pred vojnou, a japonské vojnové ukrutnosti boli spáchané výlučne počas vojny. Ako sa neskôr vyjadril sudca Northcroft, ustanovenie o zločinoch proti ľudskosti sa do Tokijského štatútu pravdepodobne dostalo kvôli istej bezmyšlienkovitosti pri preberaní ustanovení Norimberského štatútu.⁴⁷

2.2. Obžalovaní

Výber obžalovaných bol zverený Výkonnému výboru, zloženému z niekoľkých zástupcov prokurátora a služobne starších členov amerického personálu.⁴⁸ Výbor prevádzal selekciu na základe výsluchov podozrivých osôb držaných vo väznici Sugamo a informácií získaných zo skonfiškovaných oficiálnych aj súkromných dokumentov. Pri prevádzaní selekcie boli kľúčové denníky markíza Kidóa, bývalého lorda strážcu pečate, ktoré si viedol medzi rokmi 1930 a 1945 a podrobne v nich popisoval vtedajšiu politickú situáciu.⁴⁹

Obžalovaní boli dvadsaťosem japonských verejných predstaviteľov, medzi nimi ideológovia, členovia bývalých vlád (vrátane bývalých premiérov Hidekiho Tódžóa, Minamiho Džiróa, Kuniakiho Koizóa a Kiičira Hiranumy), niektorí ďalší politici a najvyšší vojenský veliteľia. Kóiči Kido, bývalý lord strážca pečate, bol zaradený medzi obžalovaných na základe obvinenia, že neupozornil cisára na protiprávnosť vojny, keď slúžil ako jeho hlavný poradca v politických záležitostiach, čím cisára v procese fakticky zastúpil.⁵⁰

⁴⁶ BOISTER a CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. li.

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ Boli nimi prokurátori Comyns-Carr (Comyns-Carr), Mansfield (Austrália), Quilliam (Nový Zéland), Nolan (Kanada), Hsiang (Čína), Humphreys (Veľká Británia) a členovia amerického personálu Robinson, Brabner-Smith, Higgins, Tavenner a Williams.

⁴⁹ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 52.

⁵⁰ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 56.

Za hlavný problém procesu selekcie je považované, že bol založený viac na oficiálnom postavení obžalovaných než na reálnom rozsahu, v ktorom sa títo podieľali na rozpútaní útočnej vojny. Navyše niektorí politici obdobného postavenia a authority ako obžalovaní neboli postavení pred súd, napríklad v čase konania Tribunálu už vyslúžilý generál Šinzaburó Masaki, alebo bývalý minister obchodu a priemyslu Nobusuke Kiši, ktorý sa v povojnovom období navrátil do politiky a stal sa dokonca premiérom.⁵¹

Niektoré z týchto opomenutí nastali z dôvodu, že prokuratúra predpokladala, že sa bude konať viacero procesov s vojnovými zločincami. V nich mali byť obžalovaní ďalší z podozrivých, proti ktorým sa jej v dobe Tokijského tribunálu nepodarilo nazhromaždiť dostatok dôkazov.⁵² O iných opomenutiach sa predpokladá, že za nimi stáli politické dôvody. Keďže cieľom americkej okupačnej politiky bolo „dosiahnuť zriadenie mierumilovnej a zodpovednej vlády, ktorá bude rešpektovať práva druhých štátov a podporovať ciele Spojených štátov, tak, ako sú reflektované v ideáloch a princípoch Charty OSN“⁵³, pre okupačnú správu bolo výhodné ponechať na slobode niektorých politikov, ktorí s ňou spolupracovali.

Na rozdiel od Norimberského tribunálu, v Tokijskom procese boli neboli vznesené obvinenia proti veľkopriemyselníkom, v japonskom kontexte členom finančných a priemyselných koncernov *zaibacu*, ktorí finančne podporovali vojenské aktivity vlády.⁵⁴

Obžalované neboli ani osoby zodpovedné za japonský program bakteriologických a chemických zbraní. Jednalo sa o aktivity Jednotiek 731 a 1644, ktoré prevádzali biologické experimenty a vivisekcie na ľudských

⁵¹ Tamtiež, s. 61-62.

⁵² *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 470. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/5939f5/>>.

⁵³ U.S. Initial Post-Surrender Policy for Japan. Dostupné z: <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/022_2/022_2tx.html>.

⁵⁴ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 62-63.

subjektoch (vojnových zajatcoch). Zatiaľ čo podľa pamätí sudcu Rólinga⁵⁵ sudcovia samotní o týchto udalostiach neboli informovaní, je preukázateľné, že prokuratúra tieto informácie mala, ale rozhodla sa ich nepreskúmať.⁵⁶ Zamietla tiež návrh na výsluch generála Šira Išiiho, doktora, ktorý stál v čele Jednotky 731 (ako sa neskôr ukázalo, Išiiovi a ďalším zodpovedným osobám bola zo strany Spojených štátov poskytnutá trestnoprávna imunita výmenou za odovzdanie výsledkov týchto výskumov).^{57 58}

Prokuratúra preukázateľne vedela aj o prípade sexuálneho otroctva tzv. žien-utešiteliek, kórejských žien donútených k poskytovaniu sexuálnych služieb japonským vojakom,⁵⁹ nevzniesla však žiadne obvinenia voči zodpovedným verejným predstaviteľom, ktorí túto praktiku schválili.⁶⁰

Najkontroverznejším rozhodnutím prokuratúry bolo nepostaviť pred súd japonského cisára. Výkonný výbor dospel k názoru, že cisár bol ovládaný militaristami a väčšina prokurátorov na základe pokynov svojich vlád rozhodla o tom, že nebude stíhaný.⁶¹ Rovnaký postoj zaujala vo svojej politike aj Komisia pre Ďaleký východ a Koordinačný výbor, na základe správy Vrchného veliteľa, podľa ktorej:

„Jeho obžaloba bude mať nepochybne za následok obrovský šok pre japonských občanov, čoho dôsledky nemožno podceňovať. On je symbolom, ktorý zjednocuje všetkých Japoncov. Ak bude zničený, národ sa rozpadne. ... nie je

⁵⁵ Bližšie pozri CASSESE, Antonio a Bernardus Victor Aloysius RÓLING. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995.

⁵⁶ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 63.

⁵⁷ Tamtiež, s. 63-64.

⁵⁸ Na národnej úrovni prebehol v Sovietskom zväze s niektorými zo zodpovedných v roku 1949 tzv. Chabarovský proces; McNEILL, Paul. *The Ethics and Politics of Human Experimentation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 26.

⁵⁹ Bližšie pozri COOMARASWAMY, Radhika. *Report on the mission to the Democratic People's Republic of Korea, the Republic of Korea and Japan on the issue of military sexual slavery in wartime*. Dostupné z: < <http://hrlibrary.umn.edu/commission/country52/53-add1.htm>>.

⁶⁰ BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 64.

⁶¹ Tamtiež, s. 65.

nepredstaviteľné, že všetky vládne úrady prestanú fungovať, civilizované postupy sa prestanú uplatňovať a nastane situácia ilegálnych nepokojov dosahujúcich rozmerov gerilovej vojny ... všetka nádej na zavedenie moderných demokratických metód vymizne ... USA by rozhodne nemali byť vyzvané k tomu, aby jednostranne niesli ohromné bremeno ľudských zdrojov, finančnej a ďalšej z toho vyplývajúcej zodpovednosti. ⁶²

Počas procesu spolu prokuratúra aj obhajoba spolupracovali, aby bol z procesu vylúčený japonský cisár aj ako svedok, a aby žiadna zmienka o ňom nevyvolávala dojem o jeho prípadnej zodpovednosti. Cisár bol v Tokijskom procese prezentovaný ako konštitučný monarcha bez faktickej politickej moci. Dôsledkom tohto prístupu však bola určitá rozporuplnosť postupu prokuratúry, keď sa snažila usvedčiť hlavných štátnych predstaviteľov zo sprisahania, a pritom nepredvolala hlavu štátu, aby sa k nemu vyjadrila, ani ako obžalovaný, ani ako svedok, ktorého výpoveď by mohla byť usvedčujúcim dôkazom.

K otázke zodpovednosti cisára sa vo svojom nesúhlasnom stanovisku vyjadril francúzsky sudca Bernard, ktorý považoval neobžalovanie cisára za vážnu vadu, ktorá mala za následok neplatnosť celého procesu.⁶³ Zodpovednosť jednotlivých obžalovaných považoval len za akcesorickú, závislú na zodpovednosti cisára ako hlavného páchatel'a: „Nedá sa poprieť, že prípad mal hlavného páchatel'a, ktorý sa vyhol trestnému stíhaniu, a súčasní obžalovaní by v každom prípade mohli byť považovaní len za účastníkov.“⁶⁴

Podľa môjho názoru bolo rozhodnutie neobžalovať cisára možno politicky vhodné, ale z právneho hľadiska mal byť správne predvolaný buď ako svedok ohľadne alebo ako obžalovaný zo zločinu sprisahania.

⁶² *General of the Army Douglas MacArthur to the Chief of Staff, United States Army*. Dostupné z: <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v08/d308>>.

⁶³ Ako však správne podotýkajú Boister a Cryer, v common law, z ktorého bol inštitút sprisahania prevzatý, toto neplatí; BOISTER a CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 68.

⁶⁴ Dissenting Opinion of the Member Member from France of the International Military Tribunal for the Far East, 22. In: BOISTER a CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 677.

3. Zločiny podľa medzinárodného práva pred konaním povojnových tribunálov

V čl. 5 Tokijského štatútu boli uvedené tri kategórie zločinov: zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny. Napriek tomu, že podľa rozsudku tokijskej väčšiny bol Štatút výrazom medzinárodného práva, v období pred konaním povojnových tribunálov sa otázke zločinov podľa medzinárodného práva venovali dve medzinárodné komisie, z ktorých ani jedna nedospela k záveru, že by sa za takýto zločin dala považovať útočná vojna.

V tradičnom vojnovom práve totiž existovalo právo štátu viesť útočnú vojnu (*ius ad bellum*) podľa doktríny spravodlivej vojny (*bellum iustum*). Za spravodlivú vojnu bola považovaná taká, ktorá mala “spravodlivú príčinu”, ktorou mohla byť jednak snaha o odvrátenie újmy hroziacej na právach štátu, jednak odplata za újmu už spôsobenú. Okrem ospravedlňujúceho odôvodnenia sa navyše posudzovala aj chvályhodnosť pohnútky. Chvályhodnú pohnútku predstavovalo „dobro štátu“, ale nie jeho mocenský, majetkový či územný zisk. Za nespravodlivú vojnu bola potom považovaná taká, ktorú rozpútal štát, ktorý predtým neutrpel žiadnu újmu, ani mu nijaká nehrozila.⁶⁵

Táto doktrína bola postupne nahradzovaná myšlienkou zákazu agresie a mierového urovnávania sporov, až do druhej svetovej vojny bola ale väčšina

⁶⁵ Emerich de Vattel vymedzuje v *The Law of Nations* všeobecné pojmie spravodlivej vojny nasledovne: „Právo použiť silu, alebo rozpútať vojnu, patrí národom len v takom rozsahu, ako je nevyhnutné pre ich vlastnú sebaobranu, alebo zachovanie ich práv. Ak niekto zaútočí na národ, alebo poruší jej perfektné práva, spôsobí jej újmu. Potom, a až potom, má národ právo odpudiť agresora... Navyše má právo prevenovať zamýšľanú újmu, keď uvidí, že jej hrozí. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že dôvodom pre každú vojnu je újma, buď spôsobená, alebo hroziaca.“

DE VATTEL, Emerich. *The Law of Nations* [online]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Lieber_Collection/pdf/DeVattel_LawOfNations.pdf>.

štátov toho názoru, že sa jedná zatiaľ len o *lex ferenda*. Napriek tomu prijali na Londýnskej konferencii Spojenci rozhodnutie stíhať útočnú vojnu ako zločin proti mieru.

3.1. Komisia o zodpovednosti pôvodcov vojny a vynucovaní sankcií

V roku 1919 bola na Versaillskej mierovej konferencii zriadená Komisia o zodpovednosti, ktorá sa zaoberala otázkou zodpovednosti pôvodcov vojny v medzinárodnom práve. Väčšina jej členov sa uzniesla na nasledujúcom stanovisku: „Všetky osoby patriace k nepriateľským krajinám, bez ohľadu na to, ako vysoké je ich úradné postavenie a bez ohľadu na ich hodnosť, vrátane hláv štátu, ktoré sa previnili porušením práva a obyčajov vojny, sú trestne stíhateľné.“⁶⁶

Komisia o zodpovednosti odmietla argument o suverénnej imunite hláv štátu s odôvodnením, že „Toto privilégium, tam, kde je priznané, má praktický význam vo vnútroštátnom práve ... aj pokiaľ v niektorých krajinách platí exempcia hlavy štátu z trestného stíhania pred národnými súdmi, z medzinárodného hľadiska je jej postavenie úplne odlišné.“⁶⁷

S väčšinovým stanoviskom ale nesúhlasili Spojené štáty americké, ktoré zastávali názor, že zásada suverenity bránila stíhaniu cudzích štátnych predstaviteľov a títo boli na medzinárodnej úrovni zodpovední len v morálnej rovine;⁶⁸ a Japonsko, podľa ktorého bolo potrebné interpretovať pravidlá trestnej zodpovednosti reštriktívne a vylúčiť zodpovednosť hláv štátu.⁶⁹

⁶⁶ Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties. *The American Journal of International Law*, vol. 14, no. 1/2, s. 117.

⁶⁷ Tamtiež, s. 116.

⁶⁸ Tamtiež, s. 127 a nasl.

⁶⁹ Tamtiež, s. 151 a nasl.

Komisia sa zvlášť venovala otázke trestnosti útočnej vojny. Dospela k názoru, že útočná vojna „z dôvodu, že Haagske inštitúcie pre udržanie mieru (International Commission of Enquiry, Mediation and Arbitration) majú čiste voliteľný charakter, útočná vojna nemôže byť považovaná za akt v priamom rozpore s pozitívnym právom, alebo taký, ktorý by bolo možné úspešne priniesť pred Tribunál“ a preto „Za akty, ktoré zapríčinili vojnu, by nemali byť vznesené obvinenia voči tým, čo ich vykonali, ani by sa nemali stať predmetom konania pred tribunálom“. ⁷⁰ Dodala ale, že „Je žiaduce, aby do budúca boli zavedené trestné sankcie pre také vážne urážky základných princípov medzinárodného práva.“ ⁷¹

3.2. Komisia Spojených národov pre vyšetovanie vojnových zločinov

Otázkami hmotného medzinárodného práva sa koncom druhej svetovej vojny zaoberal aj Právny výbor Komisie Spojených národov pre vyšetovanie vojnových zločinov. Komisia, zriadená v roku 1943 v Londýne, mala za úlohu vyšetovať vojnové zločiny a vyhľadávať hlavných zločincov, ktorí mali byť postavení pred Norimberský a Tokijský tribunál, ako aj národné vojenské a civilné súdy. Funkciou jej Právneho výboru bolo posúdiť vývoj a obsah medzinárodného práva v súvislosti s vojnovými zločinmi a trestnou zodpovednosťou ich páchatel'ov. ⁷²

Jednou z prvých otázok, ktoré boli Právnomu výboru predložené na posúdenie, bola problematika zoznamu vojnových zločinov. Výbor vo svojej správe vyjadril názor, že za vojnové zločiny by mali byť považované nasledujúce

⁷⁰ Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties. *The American Journal of International Law*. 1920, vol. 14, no. 1/2, s. 118.

⁷¹ Tamtiež, s. 120.

⁷² UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION. *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, s. 169.

činy: „nerozlišujúce uväznenia s cieľom terorizovať obyvateľstvo, bez ohľadu na to, či označené ako bratia zajatcov alebo nie;“⁷³ a „činy proti rodinnej cti a právam, životu jednotlivcov, náboženskému presvedčeniu a slobode vyznania, tak, ako stanoví článok 46 Haagskych zmlúv“⁷⁴.

Podľa Výboru neboli vojnové zločiny obmedzené na porušenia vojnového práva podľa Haagskych zmlúv. Zoznam vojnových zločinov bolo podľa nej možné rozširovať vo svetle nových skutočností a dôkazov, a to na základe Štvrtej Haagskej zmluvy z roku 1907, ktorá v preambule stanovila:

„Pokým nebude môcť byť spísaný účelnejší kódex vojnového práva, Vysoké zmluvné strany považujú za účelné deklarováť, že v prípadoch nepokrytých pravidlami, ktoré prijali, občania a bojujúce strany zostávajú pod ochranou princípov medzinárodného práva, odvodených zo zvyklostí zavedených medzi civilizovanými národmi, z humanitárneho práva a z diktátu verejného svedomia“ (tzv. Martensova klauzula).⁷⁵

Výbor preto navrhol, že Komisia by mala zahrnúť do svojej kompetencie aj zločiny iné ako vojnové zločiny v užšom zmysle slova. Tieto zločiny boli popísané ako činy spáchané „pri porušení trestných zákonov krajín okupovaných či inak zasiahnutých, zákonov a obyčajov vojny, všeobecných princípov medzinárodného práva rozoznaných civilizovanými národmi alebo humanitárneho práva a diktátu verejného svedomia, tak, ako stanoví Haagska preambula“.⁷⁶ Na tomto základe definovala Komisia zločiny proti ľudskosti ako „zločiny spáchané na akýchkoľvek osobách bez ohľadu na národnosť, vrátane osôb bez statusu, z dôvodu rasy, národnosti, náboženského či politického presvedčenia, nehľadiac na to, kde boli spáchané“.⁷⁷ Z definície neskôr čerpal Norimberský aj Tokijský štatút.

⁷³ UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION. *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, s. 172.

⁷⁴ Tamtiež.

⁷⁵ Tamtiež.

⁷⁶ Tamtiež, s. 176.

⁷⁷ Tamtiež.

Najvýznamnejšou problematikou, ktorou sa zaoberala Komisia a jej Právny výbor, bola otázka, či útočná vojna predstavovala zločin podľa medzinárodného práva.

Túto otázku vzniesol na jednom z prvých zasadaní Výboru delegát Československa, Bohuslav Ečer, podľa ktorého bolo rozpúťanie a vedenie druhej svetovej vojny najvyšším zločinom a jednotlivci by zaň mali byť trestne zodpovední. Trestná povaha tejto vojny podľa neho vyplývala z jej cieľov a z metód, ktorými bola vedená. Cieľom bolo podrobiť si cudzie národy, zničiť ich civilizáciu a fyzicky zničiť veľkú časť ich populácie na základe rasovom, politickom či náboženskom. Trestnosť metód vyplývala z faktu, že sa jednalo o „totálnu vojnu“, ktorá nedbala na humanitárne princípy, na ktorých spočívalo vojnové právo, a zaviedla nerozlišujúce prostriedky vedenia vojny a barbarské metódy okupácie.⁷⁸

Právny výbor sa spočiatku stotožnil s touto argumentáciou a zaradil útočnú vojnu medzi vojnové zločiny v širšom slova zmysle, pričom ju definoval ako „činy spáchané s cieľom prípravy alebo rozpúťania vojny, bez ohľadu na územie, na ktorom boli spáchané“, vrátane „zločinov, ktoré mohli byť spáchané s cieľom zabrániť obnoveniu mieru“.⁷⁹

Návrh však nebol prijatý Komisiou, ktorá sa obávala, že by s ním nesúhlasili vlády jednotlivých štátov a preto bol vrátený Právnomu výboru k opätovnému prejednávaniu. Výbor zriadil pre podrobné preskúmanie tejto problematiky zvláštny podvýbor, zložený zo zástupcov Veľkej Británie, Holandska, Československa a Spojených štátov amerických.

Podvýbor predložil Komisii väčšinové stanovisko, na ktorom sa zhodli Veľká Británia, Holandsko a Spojené štáty; a nesúhlasné menšinové stanovisko Československa. Podľa väčšinového stanoviska nebola agresia zločinom podľa vtedajšieho medzinárodného práva, mala by však byť v budúcnosti za zločin prehlásená :

⁷⁸ Tamtiež, s. 180.

⁷⁹ Tamtiež, s. 181.

„Činy, ktorých sa dopustili jednotlivci výlučne s cieľom prípravy a rozpútania útočnej vojny nie sú „vojnové zločiny“ podľa *lex lata*. Avšak, takéto činy, predovšetkým porušenia princípov medzinárodného práva a dobrej viery v medzinárodnom práve spáchané zodpovednými vodcami mocností Osy a ich satelitmi pri príprave a rozpútaní tejto vojny sú natoľko závažné, že by sa mali stať predmetom formálneho odsúdenia v mierových zmluvách. Je žiadúce, aby do budúca boli zavedené trestné sankcie za takto závažné porušenia základných princípov medzinárodného práva.“⁸⁰

Tento záver bol založený na argumentácií britského delegáta, podľa ktorého na problém bolo potrebné nahliadať z pohľadu *lex lata*, nie *lex ferenda*, a položiť si otázku, či sa štát môže stať subjektom trestnej zodpovednosti. Štát totiž môže konať len prostredníctvom ľudských zástupcov, a preto v prípade, že by bolo možné dokázať, že štát spáchal trestný čin, jeho ľudskí zástupcovia by mohli byť riadne obžalovaní z jeho prevedenia. On sám bol názoru, že štát subjektom trestnej zodpovednosti byť nemôže. Poukázal na neexistenciu súdneho či arbitrážneho rozhodnutia, ktoré by uznávalo takúto zodpovednosť. V prípade, že štát porušil pravidlá medzinárodného práva, nastávala situácia analogická k porušeniu zmluvného záväzku či spáchaniu správneho deliktu (nie však trestného činu) vo vnútroštátnom práve. Jediným (pseudo)deliktom bolo v medzinárodnom práve pirátstvo, ktoré ale predstavovalo kategóriu *sui generis* ako súčasť *ius gentium*. Túto situáciu podľa neho nezmenil ani Briand-Kellogov pakt, ktorý sučinil útočnú vojnu nezákonnou, nie však trestnou, pretože nestanovil za porušenie tejto normy žiadnu sankciu ani nijakým spôsobom neodkazoval na trestné právo.⁸¹

Československý delegát vo svojom menšinovom stanovisku zotrval na svojej predošlej pozícii, pričom zdôraznil, že Komisia by mala posudzovať len legalitu druhej svetovej vojny, a nie útočnej vojny ako takej. Podľa jeho názoru v

⁸⁰ UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION. History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War, s. 182.

⁸¹ Note by Sir. Arnold McNair on the questions submitted. Dostupné z: < <https://www.legal-tools.org/en/browse/record/83b4c2/>>

medzinárodnom práve došlo k vývoju a útočná vojna bola, aspoň čo do zodpovednosti štátov, považovaná za zločin. Odkazoval pritom na Ženevský protokol z roku 1924, ktorý síce nebol ratifikovaný, bol však podľa neho dôkazom „presvedčenia celého civilizovaného ľudstva“ a výslovne označoval útočnú vojnu za zločin podľa medzinárodného práva a taktiež na Briand-Kellogov pakt z roku 1928, ktorý proklamoval „odmietnutie vojny ako nástroja štátnej politiky“.⁸²

Pri jednaní Komisie so stanoviskom väčšiny súhlasilo Francúzsko a Grécko; československú pozíciu podporila Austrália, Čína, Nový Zéland, Poľsko a Juhoslávia.

Juhoslávsky delegát podotkol, že všetci členovia Komisie sa zhodujú na protiprávnosti agresie, rozpory sa týkali jej trestnosti. Považoval za nesprávny argument väčšiny, opierajúci sa o povahu *lex lata*. *Lex lata* podľa neho malo iný význam v medzinárodnom a vnútroštátnom práve – zatiaľ čo vo vnútroštátnom práve znamenalo písané právo, v medzinárodnom práve zahŕňalo zdroje ako verejná morálka a humanitárne zásady. Protiprávnosť bola podľa neho bola dovoditeľná podobne ako u vojnových zločinov v užšom slova zmysle. Tieto boli obsiahnuté v Haagskych a Ženevských zmluvách a boli všeobecne považované za trestné zločiny napriek tomu, že ani v jednej z týchto zmlúv sa nevyskytovalo označenie „vojnové zločiny“, ani v nich neboli uvedené trestné sankcie. Rovnakým spôsobom by mala byť vnímaná aj útočná vojna, ktorú očividne zakázal Briand-Kellogov pakt. Obdobné názory na problematiku vyjadrili Čína, Nový Zéland aj Poľsko.⁸³

S väčšinovým stanoviskom nesúhlasil ani austrálsky delegát, budúci predseda Komisie lord Robert Wright, ktorý sa nestotožnil s väčšinovou interpretáciou *lex lata* v medzinárodnom práve. Jeho prístup bol ovplyvnený *common law*, v ktorom písané právo nepredstavovalo nevyhnutnú podmienku trestnosti činu. Medzinárodné právo, v ktorom neexistovala žiadna zákonodarná autorita, bolo založené na „prirodzenom práve“ - princípoch

⁸² Tamtiež, s. 182.

⁸³ UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION. History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War, s. 183.

spravodlivosti a ľudskosti, spoločných všetkým civilizovaným národom a predstavujúcich základ všetkého práva. Absencia *lex lata* by mohla predstavovať prekážku pri stíhaní činov, ktorých trestnosť by bola sporná, to však nebol prípad útočnej vojny, ktorej ilegálna povaha bola predmetom všeobecného konsenzu.⁸⁴

Komisia sa nakoniec rozhodla predložiť vec na posúdenie členským štátom, do diskusie sa však zapojilo len niekoľko štátov a nakoniec nebola ohľadne protiprávnosti agresie prijatá žiadna rezolúcia.

3.3. Londýnska konferencia o medzinárodných tribunáloch

Ilegalita agresie zostávala spornou otázkou ešte aj počas Londýnskej konferencie o medzinárodných tribunáloch v roku 1945, na ktorej bol vypracovaný Norimberský štatút zástupcami Spojených štátov amerických, Veľkej Británie, Sovietskeho zväzu a Francúzska.

Francúzsky delegát Robert Falco, ktorý sa mal neskôr stať francúzskym sudcom v Norimbergu, sa na Londýnskej konferencii jednoznačne vyjadril, že zodpovednosť jednotlivcov za rozpútanie útočnej vojny by bola „morálne a politicky žiaduca, ale nejedná sa o existujúce medzinárodné právo“.⁸⁵ Uplatnenie individuálnej zodpovednosti by podľa Francúzska bolo porušením medzinárodného práva: „Ak vyhlásime útočnú vojnu za zločin spáchatelný jednotlivcami, prekračujeme hranicu súčasného práva. Myslíme si, že v nasledujúcich rokoch ktorýkoľvek štát, ktorý rozpúta útočnú vojnu, bude bude niesť trestnú zodpovednosť morálne a politicky; avšak na základe medzinárodného práva v jeho súčasnej podobe si nemyslíme, že takéto závery sú správne. Tam, kde štát rozpúta útočnú vojnu a nevedie túto vojnu podľa pravidiel

⁸⁴ Tamtiež, s. 183.

⁸⁵ *Report of Robert H. Jackson United States Representative to the International Conference on Military Trials*, s. 297. Dostupné z: < https://www.loc.gov/tr/frd/Military_Law/pdf/jackson-rpt-military-trials.pdf>.

medzinárodného práva, bolo by žiaduce potrestať [zodpovedných jednotlivcov] ako zločincov, nie však výlučne za rozpútanie útočnej vojny.⁸⁶

Falcovým oponentom bol americký delegát Robert Jackson, budúci hlavný americký prokurátor pred Norimberským tribunálom, i on však pripustil politickú motiváciu Spojených štátov: „Nemecko nezaútočilo na ani neokupovalo Spojené štáty pri porušení žiadnej zmluvy s nami. Dôvodom, prečo sme sa pripojili k nejakej strane v tejto vojne, bolo, že sme považovali uchýlenie sa Nemecka k nej za zločinné od počiatku, za nelegitímny útok na svetový mier a poriadok. Aby sme mohli poskytnúť pomoc napadnutým, použili sme zdôvodnenie ... že táto vojna bola ilegálna od svojho počiatku, a preto sme sa nedopustili ilegálneho činu pri poskytovaní pomoci tým, čo boli nespravodlivo a neprávom napadnutí. ... Nie som tu na to, aby som priznal omyl, či priznal, že Spojené štáty sa mýlili, keď považovali túto vojnu za nelegálnu od samého začiatku a domnievali sa, že najväčším zločinom tohto storočia bolo rozpútanie zbytočnej vojny v Európe.“⁸⁷

Ďalším právnym problémom, ktorý vyvstal na Londýnskej konferencii, bola možnosť retroaktivity. Ak bola trestnosť útočnej vojny sporná, mali tvorcovia Norimberského štatútu právo ju kodifikovať? Jackson bol presvedčený, že áno: „Myslím si, že za situácie, keď stav medzinárodného práva je sporný, je úplne v poriadku, ak tieto štyri mocnosti na základe dohody stanovia, čo je právo.“⁸⁸ Podľa profesora Grosa sa však jednalo o retroaktívnu legislatívu, porušujúcu zásadu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. „Je to výtvor štyroch ľudí, ktorí sú len štyrmi jednotlivcami (...) Také činy boli známe už roky predtým a neboli prehlásené za trestné porušenia medzinárodného práva. Je to *ex post facto* legislatíva. Je to vyriešenie otázky, o ktorej sa roky diskutuje, ako keby sme boli kodifikačná komisia.“⁸⁹ Jackson na to odpovedal: „Ale my sme

⁸⁶ Tamtiež, s. 295.

⁸⁷ *Report of Robert H. Jackson United States Representative to the International Conference on Military Trials*, s. 383-384.

⁸⁸ Tamtiež, s. 329.

⁸⁹ Tamtiež, s. 35.

kodifikačná komisia pre účely tohto procesu, tak to vnímam ja.⁹⁰ Spojenci sa nakoniec priklonili k tomuto americkému stanovisku, nepodarilo sa im ale zhodnúť sa tiež na definícii útočnej vojny, ktorú preto do Štatútu nezahrnuli.

4. Rozsudok

Tribunál v rozsudku vyhovel desiatim z päťdesiatich piatich žalobných bodov – 1, 27, 29, 31 až 36, 54 a 55. Uznal tak rôznych obžalovaných vinnými zo sprisahania k útočnej vojne a vedenia takejto vojny proti Číne, USA, Commonwealthu, Holandsku, Francúzsku a Sovietskemu zväzu a dvoch vojnových zločinov – nariadenia, schválenia a dovolenia vojnových zločinov (definovaných len ako „porušenia zákonov a obyčajov vojny“ obsiahnutých v zmluvách vymenovaných v prílohe) a porušenia povinnosti predchádzať týmto zločinom. Z dvadsiatich ôsmich obžalovaných dvaja (Macuoka Jósuke a Nagano Osami) počas procesu zomreli a jeden (Ókawa Šúmei) bol uznaný procesne nespôsobilým z dôvodu duševnej poruchy, takže rozsudok bol vynesený len ohľadne dvadsiatich piatich. Siedmi z nich boli odsúdení na smrť obesením, zvyšným boli udelené tresty odňatia slobody, spravidla na doživotie. Napriek tomu, že tribunál rozhodol, že „niet ťažšieho zločinu ako je sprisahanie k vedeniu útočnej vojny alebo vedenie útočnej vojny, pretože sprisahanie ohrozuje bezpečnosť ľudstva a vedenie vojny ju porušuje“⁹¹, vo svojej rozhodovacej praxi udeľoval tresty smrti výlučne za spáchanie vojnových zločinov a za zločiny proti mieru udeľoval miernejšie tresty odňatia slobody.⁹² Predseda Webb to vo svojom samostatnom stanovisku vysvetlil tým, že Tokijský tribunál nasledoval príklad

⁹⁰ Tamtiež.

⁹¹ Judgment of International Military Tribunal for the Far East, 49 769. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 596.

⁹² Popravy boli vykonané 23. decembra 1948. Čo sa ostatných odsúdených týka, do roku 1956 boli všetci preživší podmienčne prepustení a v roku 1958 bola zrušená aj podmienčnosť ich prepustenia.

Norimberského tribunálu, ktorý „vzal do úvahy fakt, že útočná vojna nebola všeobecne uznávaná ako stíhateľný zločin v čase, keď [nemeckí obžalovaní] viedli vojnu“.⁹³

4.1. Právna filozofia

Ako sme ukázali v kapitole 3, otázka zločinov podľa medzinárodného práva bola v dobe konania Tokijského tribunálu vysoko sporná. Argumentácia procesných strán sa preto z veľkej časti opierala o právnu filozofiu – Tokijský proces by mohol byť z tohto pohľadu nahliadaný ako právnefilozofický spor medzi iusnaturalistickým a iuspozitivistickým prístupom.

Hlavný žalobca Joseph Keenan pritom pojímal „prirodzené právo“ ako medzinárodné “*common law*” (tieto pojmy používal zameniteľne), povahovo zhodné s vnútroštátnym, a tvrdil, že v oboch sa rovnako uplatňuje princíp rastu (t.j. že Tribunál môže, rovnako ako *common law* súdy, naliezať nové právo).⁹⁴

Naopak Kenzō Takajanagi za obhajobu vystúpil s čisto juspozitivistickou argumentáciou, popierajúcou existenciu prirodzeného práva a odmietajúcou použitie *lex ferenda*: „Právo je zdieľané vedomie povinnosti. Trestné právo je zdieľané vedomie povinnosti v spojení s povinnosťou nastupujúcou v prípade jeho porušenia. ... Nedostatok takýchto trestných následkov bráni vzniku trestnoprávnej normy. Otázka, či by malo alebo nemalo existovať takéto vedomie trestnej zodpovednosti je irelevantná. Pri nedostatku takého práva by uloženie trestu nebolo ničím iným ako nezákonným násilím.“⁹⁵ Keby sme aj pripustili existenciu prirodzeného práva, neuplatňovalo by sa podľa neho v oblasti trestného práva, ktorá bola na národnej aj medzinárodnej úrovni úzko prepojená s politikou.

⁹³ Separate Opinion of the President, 17. BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 638.

⁹⁴ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 419 an. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/5939f5/>>.

⁹⁵ Citované v BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 277.

Je zaujímavé, že sudcovská väčšina sa vo svojom rozsudku úvahám o prirodzenom práve vyhla. Namiesto toho zaujala formalistické stanovisko, že jediné právo, ktorým je Tribunál viazaný, je to obsiahnuté v Tokijskom štatúte: „Podľa nášho názoru je právo obsiahnuté v Štatúte rozhodné a záväzné pre Tribunál. Toto je zvláštny Tribunál zriadený vrchným veliteľom na základe právomoci, ktorú mu zverili Spojenecké sily. Odvodzuje svoju jurisdikciu od Štatútu.“⁹⁶

Pritom zdôraznila, že to neznamená, že strany víťazné vo vojne majú právo vybavovať svoje súdne tribunály právomocami v rozpore s medzinárodným právom; môžu jednať len rámci jeho medzi⁹⁷ a Tokijský tribunál sa plne zhoduje s Norimberským Tribunálom v názore, že: „Štatút nie je svojvoľným výkonom sily zo strany víťazných mocností, ale výrazom medzinárodného práva existujúceho v čase jeho prijatia.“⁹⁸

4.2. Zločiny podľa medzinárodného práva

Nehľadiac na spor o prirodzené právo, z pozitívneprávneho hľadiska bola pred Tribunálom ako najvýznamnejšia otázka riešená validita zločinov proti mieru ako kategórie zločinov podľa medzinárodného práva: Bola útočná vojna porušením pozitívneho medzinárodného práva? Ak áno, aká bola jej definícia?

Prokuratúra sa vo svojej argumentácii opierala predovšetkým o Briand-Kellogov pakt,⁹⁹ na základe ktorého sa podľa nej zákaz útočnej vojny stal

⁹⁶ Judgment of International Military Tribunal for the Far East, 48,436. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 79.

⁹⁷ Tamtiež.

⁹⁸ Tamtiež, 48 437. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 80.

⁹⁹ „Článok 1. Vysoké Zmluvné strany v mene svojich národov vážne prehlasujú, že odsudzujú uchýlenie sa k útočnej vojne pri riešení medzinárodných sporov a vzdávajú sa jej ako prostriedku národnej politiky v vzťahoch medzi sebou. Článok 2. Vysoké zmluvné strany súhlasia, že urovnávanie sporov, ktoré by medzi nimi mohli vzniknúť... bude prebiehať výlučne

súčasťou pozitívneho medzinárodného práva: „Zmluvné strany, to jest, prakticky celé civilizované svetové spoločenstvo, vrátane Japonska, odsúdilo uchýlenie sa k vojne ako prostriedku národnej politiky v medzinárodných vzťahoch.“¹⁰⁰

Obhajoba protiargumentovala, že Briand-Kellogov pakt nezaviedol trestnosť útočnej vojny, pretože neobsahoval výslovné ustanovenie zavádzajúce trestnú zodpovednosť.¹⁰¹ Keby aj áno, Pakt prestal byť účinný na základe podstatnej zmeny okolností (*rebus sic stantibus*), spočívajúcej v zmenenej politickej situácii, a v dôsledku nedodržovania zo strany štátov by prípadné právne pravidlo vyšlo z užívania (*desuetudo*).¹⁰²

Hlavným argumentom obhajoby bola námietka sebaobrany: Briand-Kellogov pakt možno odsúdil útočnú vojnu, ale prevažoval právny názor, že povoľoval vojnu vedenú v sebaobrane. Časť teórie (a toto stanovisko, tzv. Monroovu doktrínu, oficiálne zastávali USA aj Japonsko) navyše bola toho názoru, že štát sám mal právo posúdiť, čo považuje za sebaobranu, aj jej nevyhnutnosť (tzv. autointerpretácia sebaobrany). Japonsko pritom neoficiálne prijalo širšiu interpretáciu sebaobrany, do ktorej zahrnulo aj „akty na obranu svojich dôležitých záujmov v Číne, hlavne v regiónoch Mandžuska a Mongolska“.¹⁰³

Tokijský štatút nedefinoval útočnú vojnu, čo otvorilo prokuratúre a obhajobe možnosť pokúsiť sa o vlastnú definíciu. Hlavný žalobca Keenan prišiel hneď s tromi alternatívnymi definíciami. Dve z nich pochádzali

prostredníctvom mierových prostriedkov.“ *Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy* [online]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp>.

¹⁰⁰ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 417 an. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/5939f5/>>.

¹⁰¹ BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 121.

¹⁰² Tamtiež.

¹⁰³ MINEAR, Richard. *Victors' Justice: Tokyo War Crimes Trial*. Princeton: Princeton University Press, 1971, s. 52.

z Websterovho slovníka¹⁰⁴, tretia, inšpirovaná Ženevským protokolom z roku 1924, od významného historika Jamesa Shotwella: „Agresorom je ten štát, ktorý vstúpi do vojny v rozpore so svojím sľubom predložiť záležitosť na mierové urovanie, pričom predom súhlasil, že tak spraví“.¹⁰⁵

Obhajoba všetky tri definície odmietla a navrhla vlastnú, vyvedenú z formulácie žalobných bodov. Tie boli založené na koncepte „úplnej nadvlády (*complete domination*)“, z čoho prokuratúra odvodzovala, že útočná vojna je práve a výhradne taká, ktorá má za cieľ onu úplnú nadvládu nad nepriateľom. V nadväznosti na to namietala, že Japonsko nevedlo vojnu s cieľom takejto nadvlády, ale v snahe o sebaobranu.¹⁰⁶

V rozsudku sa väčšina sudcov otázke validity zločinov proti mieru vyhla už zmieneným konštatovaním, že Tribunál je viazaný Štatútom. V obecnej rovine ale otázku, aké boli právne následky Briand-Kellogovho paktu, zodpovedala odkazom na Norimberský rozsudok, podľa ktorého „samotné odsúdenie vojny ako nástroja medzinárodnej politiky nevyhnutne zahŕňa predpoklad, že taká vojna je nelegálna v medzinárodnom práve“, takže Pakt trestnosť útočnej vojny zaviedol.

K námietkam sebaobrany sa vyjadrila tiež len citáciou Norimberského rozhodnutia: „Aj pri tej najvoľnejšej interpretácii Briand-Kellogovho paktu nedáva právo na sebaobranu štátu, ktorý sa uchýli k vojne, nárok urobiť konečné rozhodnutie ohľadne odôvodnenia svojho aktu. Akákoľvek iná interpretácia Paktu by ho učinila nulitným; a tento Tribunál si nemyslí, že strany mali v úmysle urobiť

¹⁰⁴ „prvý a nevyprovokovaný útok, alebo nepriateľský akt; prvý akt poranenia alebo akt vedúci k vojne či sporu; útok; prax útočenia alebo zasahovania do niečích práv; útočná vojna“ a „národ, ktorý odmieta arbitráž alebo arbitrážne rozhodnutie, alebo inú mierovú metódu urovnávania sporov; a vyhráža sa použitím sily alebo uchýlením sa k vojne“

¹⁰⁵ BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 122.

¹⁰⁶ Tamtiež.

prázdne gesto.“¹⁰⁷ Inými slovami, väčšina odmietla možnosť autointerpretácie sebaobrany s tým, že sa prieči samotnému účelu Paktu.¹⁰⁸

Väčšina ďalej rozdelila kategóriu zločinov proti mieru podľa Štatútu na päť samostatných zločinov – sprisahanie sa k, plánovanie, prípravu, rozpútanie a vedenie útočnej vojny. Pod vplyvom teoretických názorov britského sudcu lorda Patricka, ktorý rozlišoval dva druhy sprisahania – „nahé (*naked*)“ podľa čl. 5 odst. a)¹⁰⁹ ku zločinu, ktorý nakoniec nebol vykonaný¹¹⁰ a „vykonané (*executed*)“ podľa poslednej vety čl. 5 c)¹¹¹, k neskôr vykonanému zločinu – navyše prijala extenzívny výklad tohto pojmu:

„Sprisahanie k vedeniu útočnej vojny vzniká, keď dve alebo viac osôb uzavrujú dohodu o spáchaní takéhoto činu. ... nepovažujeme za nevyhnutné, aby tí, ktorí môžu byť uznaní vinnými zo sprisahania boli obvinení aj z plánovania a prípravy ...všetci, ktorí boli v nejakom čase účastníkmi zločinného sprisahania alebo ktorí v nejakom čase so zločinným vedomím hrali rolu v jeho prevedení, sú

¹⁰⁷ Judgment of International Military Tribunal for the Far East, 48 495. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 103.

¹⁰⁸ Pakt ale podľa vysvetľujúcej korešpondencie mal ponechať možnosť vojny vedenej v sebaobrane a povoľovať tiež jej autointerpretáciu: „V americkom návrhu zmluvy nie je nič, čo by akýmkoľvek spôsobom obmedzovalo alebo narušovalo právo na sebaobranu. Toto právo je inherentné každému suverénnemu štátu a je implicitne uvedené v každej zmluve. Každý národ má voľnosť kedykoľvek a bez ohľadu na zmluvné ustanovenia, aby bránil svoje územia pred útokom alebo inváziou, a iba on sám môže kompetentne rozhodnúť o tom, či okolnosti vyžadujú uchýlenie sa k vojne v sebaobrane. Ak má k tomu dobrý dôvod, svet mu bude aplaudovať a neodsúdi jeho činy. Výslovné uznanie tohto nezadateľného práva v zmluve by sa ale stretlo s tým istým problémom ako pokus o definíciu agresie... pre bezškrupulózných je až príliš jednoduché napláňovať sled udalostí tak, aby boli v súlade s dohodnutou definíciou.“ *Further Correspondence with Government of the United States Respecting the United States Proposal for the Renunciation of War* [online]. Dostupné z: < http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbbr.asp#no1>.

¹⁰⁹ „účasť na spoločnom pláne alebo sprisahaní s cieľom [plánovania, prípravy, zahájenia alebo vedenia útočnej vojny, alebo vojny porušujúcej medzinárodné zmluvy, dohody a ubezpečenia]“

¹¹⁰ Jednalo sa teda o tzv. predčasne dokonaný zločin.

¹¹¹ „vodcovia, organizátori, návodcovia a pomocníci, ktorí sa zúčastnili na tvorbe alebo vykonaní spoločného plánu alebo sprisahania sú zodpovední za všetky činy spáchané akoukoľvek osobou pri výkone takéhoto plánu“

vinní“.¹¹² Tokijský tribunál tak prijal širší výklad sprisahania než Norimberský, ktorý sa obmedzil len na to, čo by v pojatí lorda Patricka bolo sprisahaním vykonaným.¹¹³

Vo vzťahu k zločinom proti mieru boli ostatné zločiny podľa medzinárodného práva pred Tokijským tribunálom odsunuté do úzadia. Ako spomíname v kapitole 3, zločiny proti ľudskosti sa v obžalobe prakticky ani nenachádzali, boli len zmienené v názve kategórie.¹¹⁴ Ohľadne legitimacy vojnových zločinov, najstaršej a najzavedenejšej spomedzi kategórií zločinov obsiahnutých v článku 5 Tokijského štatútu, nevystal pred Tribunálom nijaký významnejší teoretickoprávny spor, kontroverzné bolo akurát posúdenie niektorých konkrétnych skutkov (napríklad neslávne známe Palovo spochybňovanie svedectiev o sexuálnych deliktoch)¹¹⁵.

Predmetom sporu však bola legitimita vraždy ako zločinu podľa medzinárodného práva. Prokuratúra sa snažila presvedčiť Tribunál, že vražda je univerzálnym zločinom, „rozoznaným ako zločin právom všetkých civilizovaných národov a definovaným v podstate zhodne, čo ju činí súčasťou medzinárodného práva“¹¹⁶ a ak doteraz nebola rozoznaná v medzinárodnom práve, bolo to len preto, že „doteraz nenastali tie správne okolnosti a je ten najvyšší čas, aby rozoznaná bola“.¹¹⁷ Oveľa presvedčivejšie vyznela argumentácia Kenzóa Takajanagiho za obhajobu, ktorý poukazoval na to, že pojem ilegality v

¹¹² BOISTER, Neil. *Aggression at the Tokyo War Crimes Trial* [online]. Dostupné z: <https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/737/12607990_Boister.pdf;sequence=1>.

¹¹³ Tamtiež. V neskoršom vývoji medzinárodného práva bolo sprisahanie ako samostatný zločin odmietnuté.

¹¹⁴ Dôvodom bolo, že jediné ukutnosti, o ktorých mala obhajoba informácie, boli spáchané na cudzích občanoch, a preto spadali do kategórie vojnových zločinov.

¹¹⁵ Bližšie pozri COOMARASWAMY, Radhika. *Report on the mission to the Democratic People's Republic of Korea, the Republic of Korea and Japan on the issue of military sexual slavery in wartime*. Dostupné z: <<http://hrlibrary.umn.edu/commission/country52/53-add1.htm>>.

¹¹⁶ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 419 an. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/5939f5/>>.

¹¹⁷ Tamtiež.

medzinárodnom práve nebol totožný s pojmom ilegality používaným na národnej úrovni a preto nebolo možné odvodzovať jeden od druhého. Väčšina sudcov v rozsudku všetky obvinenia z vraždy zamietla s odôvodnením, že zločin útočnej vojny v sebe zahŕňa aj zločin vraždy a pritom implikovala, že v zákonnej vojne neprebiehajú nezákonné zabitia: „Ak sa zistí, že vojna nebola nezákonná, obvinenie z vraždy zanikne spolu s obvinením z nezákonnej vojny.“¹¹⁸

4.3. Trestná zodpovednosť jednotlivcov

S problematikou zločinov proti mieru súvisela otázka individuálnej zodpovednosti: Ak bola útočná vojna protiprávna a štát ju napriek tomu viedol, bola jedným z právnych následkov zodpovednosť jednotlivcov?

Prokuratúra tvrdila, že áno; obhajoba zastávala stanovisko, že v medzinárodnom práve existovala len zodpovednosť štátov. Podľa názoru obhajoby bolo uplatnenie individuálnej trestnej zodpovednosti porušením princípu legality (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) a vytvorením nového zločinu *ex post facto*, čo bolo „nezlučiteľné s a odporujúce praxi uplatňovanej všetkými civilizovanými národmi už od nepamäti.“¹¹⁹

Podľa prokuratúry táto zodpovednosť existovala v medzinárodnom práve už pred vojnou, len nebola aplikovaná a Tribunál mal právomoc ju uplatniť, pretože: „v súlade so známymi princípmi rastu common law, či už národného, alebo medzinárodného, nie je žiaden dôvod ustúpiť od aplikácie zaužívaných princíпов na súčasné okolnosti, aj keď sa táto aplikácia môže zdať nová.“¹²⁰ Prokuratúra svoje tvrdenie o existencii trestnoprávnej zodpovednosti dokladala

¹¹⁸ Na tento zjavný právny nezmysel upozornilo viacero menšinových sudcov aj neskorších autorov píšucich o Tribunále.

¹¹⁹ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 188. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/f11fe5/>>.

¹²⁰ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 252. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/f04203/>>.

hlavne článkom 227 Versailleskej zmluvy;¹²¹ obhajoba protiargumentovala, že tento článok hovoril len o zodpovednosti súkromnoprávnej.¹²²

S námietkou ex post facto legislatívy sa väčšina sudcov vysporiadala obecným konštatovaním, že je viazaná Štatútom, ktorý je prejavom medzinárodného práva. Ohľadne princípu legality podporila stanovisko norimberského tribunálu, že „maxima *nullum crimen sine lege* nie je obmedzením suverenity, ale obecným princípom spravodlivosti“,¹²³ ktorý sa v tomto prípade neuplatnil, pretože obžalovaní vďaka svojmu postaveniu museli vedieť, že tým, čo spravili, porušili medzinárodné právo.¹²⁴

Obhajoba ďalej argumentovala, že uplatneniu trestnej zodpovednosti jednotlivcov bránil fakt, že obžalovaní jednali ako predstavitelia štátu, na čo prokuratúra reagovala odvolaním sa na Norimberský rozsudok, podľa ktorého postavenie štátneho predstaviteľa nebránilo uplatneniu individuálnej

¹²¹ Na základe čl. 227 mal byť zriadený súdny tribunál pre proces s Viliamom II., bývalým nemeckým cisárom, za rozpútanie 1. svetovej vojny: „Spojenecké a Prídružené sily verejne obviňujú Viliama II. z rodu Hohenzollerovcov, bývalého nemeckého cisára, zo závažného prečinu proti medzinárodnej morálke a posvätnosti zmlúv.

Bude zriadený zvláštny tribunál za účelom procesu s obvineným, zabezpečujúci mu základné záruky práva na obhajobu.

Bude zložený z piatich sudcov, menovaných po jednom každou z nasledujúcich vymenovaných Síl: Spojené štáty americké, Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko a Japonsko.

Vo svojom rozhodnutí sa tribunál bude pridržať navyššími motívmi medzinárodnej politiky, s prihliadnutím k závažným prevzatým medzinárodným záväzkom a validite medzinárodnej morálky

Bude jeho povinnosťou stanoviť trest, o ktorom uzná, že by mal byť stanovený.“

The Treaty of Peace [online]. Dostupné z: <<http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versa/versa6.html>>.

Jednalo sa o prvé obžalovanie jednotlivca z rozpútania vojny, aj keď z politických dôvodov nebolo prevedené. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, s. 43.

¹²² *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 17 015. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/1aee3/>>.

¹²³ Nevyjadřila sa však k maxime nulla poena sine lege.

¹²⁴ *International Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 48 438. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/84c057/>>.

zodpovednosti, pretože v medzinárodnom trestnom práve sa uplatňuje zodpovednosť jednotlivcov, a nie štátov: „Zločiny proti medzinárodnému právu sú páchané jednotlivcami, nie abstraktnými entitami, a iba trestaním jednotlivcov, ktorí ich páchajú, môžu byť vynucované ustanovenia medzinárodného práva.“¹²⁵

Väčšina prevzala tento názor Norimberského tribunálu do svojho rozsudku a v súvislosti s tým aj ďalšiu zásadu (jedná sa, spolu s ďalšími závermi Norimberského tribunálu, o tzv. norimberské zásady), podľa ktorej stíhaniu obžalovaných nebránili ani ich vnútroštátne imunity, pretože: „Princíp medzinárodného práva, ktorý pri určitých okolnostiach chráni štátneho predstaviteľa, nemôže byť aplikovaný na činy, ktoré sú odsúdené ako zločinné podľa medzinárodného práva“.¹²⁶

Väčšina neuznala ani nasledovanie rozkazov nadriadených ako skutočnosť vylučujúcu trestnú zodpovednosť, v súlade s článkom 6 Tokijského štatútu, ktorý bol podľa nej v súlade s právom všetkých národov, šlo len o prípadnú poľahčujúcu okolnosť, s tým, že „Ten pravý test, ktorý je možné nájsť v rožnej intenzite v trestnom práve väčšiny národov nie je existencia rozkazu, ale či bola skutočne možná morálna voľba.“¹²⁷

Zatiaľ čo v otázkach spojených s agresiou sa Tokijský tribunál obmedzil na potvrdenie Norimberského rozsudku, so samostatnou argumentáciou prišiel v oblasti zodpovednosti veliteľov, doktrína pôvodne umožňujúcej potrestanie jednotlivcov v reťazci vojenského velenia, za zločiny spáchané ich podriadenými, ktorú ako prvý adjudikoval Najvyšší súd USA *in re Jamašita* v roku 1946.

¹²⁵ International *Military Tribunal for the Far East Transcript*, s. 39 013. Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/en/browse/record/ecc115/>>.

¹²⁶ Judgment of International Military Tribunal for the Far East, 48 438. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 80.

¹²⁷ Tamtiež, 48 439. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 80.

Tokijský tribunál rozšíril definíciu jej *mens rea* o „povolenie“ vojnových zločinov a vzťahol ju aj na civilistov, nielen vojakov.¹²⁸

Spomedzi žalobných bodov týkajúcich sa vojnových zločinov väčšina neodmietla a posúdila len body 54 a 55, dopadajúce na tých, čo „nariadili, schválili a povolili spáchanie ukrutností v rozpore s pravidlami vojny“ a tých, čo „vedome a nedbalo porušili svoju právnu povinnosť prijať adekvátne opatrenia na zabezpečenie dodržiavania práv vojnových zajatcov a predchádzanie ich porušeniu, a tým porušili zákony vojny.“ Rozdiel medzi týmito dvoma bodmi spočíval v tom, že prvý postihoval činy spáchané konaním a druhý činy spáchané opomenutím.

Princíp trestnej zodpovednosti za nedbalostné zavinenie veliteľov aplikoval Najvyšší súd aj Norimberský tribunál, v Tokiu bol ale po prvýkrát táto zodpovednosť vzťahnutá aj na civilistov, konkrétne na členov vlády. Prokuratúra ju odvodzovala od článku 4 IV. Haagskej zmluvy z roku 1907¹²⁹ a článku 26 Ženevskej zmluvy o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami z roku 1929,¹³⁰ z ktorých vyvodila, že je to vláda (na rozdiel od vojenského velenia), ktorá je primárne zodpovedná za porušenie vojnového práva (preto sa niekedy hovorí aj o zodpovednosti vlády, *cabinet responsibility*). Z toho vyplývala povinnosť každého jej člena, ktorý vedel o spáchaní takýchto zločinov, spraviť všetko, čo bolo v jeho silách, aby zabránil pokračovaniu tohto stavu alebo na protest podal demisiu.¹³¹

¹²⁸ Tradične ale stále hovoríme o zodpovednosti veliteľov (*command responsibility*), niektorí autori však rozlišujú ako samostatné kategórie zodpovednosť veliteľov a zodpovednosť nadriadených (*superior responsibility*) či civilistov (*civilian responsibility*).

¹²⁹ „Vojnoví zajatci sú v moci nepriateľskej vlády, ale nie jednotlivcov či jednotiek, čo ich zajmú.“ *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land* [online]. Dostupné z: < <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195>>.

¹³⁰ „Velitelia bojujúcich strán sa postarajú o prevledenie predošlých článkov... podľa pokynov svojich vlád“ *Convention relative to the Treatment of Prisoners of War* [online]. Dostupné z: < <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/305?OpenDocument>>.

¹³¹ BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 231-232.

Obhajoba nesúhlasila s týmto pojatím zodpovednosti vlády. Argumentovala, že riešenie vojenských záležitostí bolo zverené vojenským autoritám a prípadná povinnosť členov vlády bola obmedzená iba na to, aby o porušeníach vojnového práva tieto authority informovali. Akýmkoľvek ďalším jednaním by už prekročovali svoju zverenú právomoc.¹³²

Väčšina ohľadne zodpovednosti vlády plne podporila stanovisko prokuratúry. Nastavila pritom štandard *mens rea* na „vedeli, že takéto činy boli páchané a napriek tomuto vedomiu neprijali kroky, ktoré boli v ich moci, aby zabránili spáchaniu takýchto zločinov do budúca“ alebo zavinene „si neobstarali takéto vedomie“.¹³³

Zvlášť sa venovala otázke prijímania ubezpečení (*assurances*) od vojenských autorít o tom, že ohľadne porušení vojnového práva zjednajú nápravu. Rozhodla, že akceptácia takýchto ubezpečení nepostačí na to, aby sa daná osoba zbavila zodpovednosti, ale je potrebné, aby si navyše overila aj ich pravdivosť. V prípade, že by bol jednotlivec ako člen vlády neschopný predísť porušeniam vojenského práva, „môže z vlády vždy protestne odstúpiť“. Ak sa ale rozhodne neodstúpiť, bude plne zodpovedný v rámci (kolektívnej) vládnej zodpovednosti.¹³⁴

Na rozsudok Tokijského tribunálu sa ako na precedens odvolal Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu (ICTY) napríklad v prípade *Celebići*, keď rozhodol, že je možné uplatnenie zodpovednosti civilistov: „Tokijský tribunál... vychádzal z tohto princípu [zodpovednosti nadriadených], keď rozhodol o vine viacerých politických vodcov – civilistov, ktorí boli obvinení z vedomého a nedbalostného porušenia svojej povinnosti prijať adekvátne opatrenia, aby zabezpečili dodržanie zákonov a obyčajov vojny a predišli ich

¹³² Tamtiež.

¹³³ Judgment of International Military Tribunal for the Far East, 48 445. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 83.

¹³⁴ Tamtiež.

porušení.“¹³⁵ Nastavil však prísnejšie posudzovacie kritériá ako Tokijský tribunál: podľa ICTY k uplatneniu zodpovednosti nestačilo, aby obžalovaný bol „v postavení vplyvu (*influence*)“, ale bol potrebný prvok skutočného ovládania (*control*) nad ozbrojenými silami.¹³⁶

V tejto podobe prijal doktrínu zodpovednosti nadriadených aj Medzinárodný trestný tribunál pre Rwandu (ICTR), ktorý v prípade *Akayesu* potvrdil záver Tokijského tribunálu o možnosti zodpovednosti civilistov ale zdôraznil potrebu posúdenia prvku ovládania v každom jednotlivom prípade (*evaluation of authority*): „Prinajmenšom od Tokijského procesu je zavedené, že jednotlivci môžu byť zodpovední za porušenia medzinárodného humanitárneho práva ... v prípade civilistov ... je vhodné posúdiť prípad od prípadu, aká veľká bola skutočná možnosť ovládania“.¹³⁷

Čo sa týka *mens rea*, oba tieto tribunály neprevzali štandard tokijskej väčšiny, ale sudcu Rólinga: „vedel alebo mal vedieť“.¹³⁸

Zaujímavé je porovnanie tokijského štandardu zodpovednosti veliteľov so štandardom, ktorý nastavil Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu (ICC). Článok 28 Rímskeho štatútu v súlade so závermi ICTY a ICTR vyžaduje prvok skutočného ovládania, „faktické velenie a kontrolu (*effective authority and control*)“, ¹³⁹ takže len vplyv nad ozbrojenými jednotkami by k uplatneniu zodpovednosti nestačil. Ďalej je na rozdiel od Tokijského rozsudku potrebné, aby obžalovaný buď „vedel alebo mal vedieť“ (*knew or should have known*)“ (v prípade vojenského veliteľa) alebo „vedel alebo vedome prehliadal (*knew or consciously disregarded*)“ (v prípade civilného nadriadeného) informácie o páchaní vojnových zločinov, nestačila by teda len akceptácia ubezpečení.¹⁴⁰

¹³⁵ Citované v BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 304.

¹³⁶ Citované tamtiež, s. 305.

¹³⁷ Citované tamtiež, s. 306.

¹³⁸ VETTER, Greg. *Command Responsibility of Non- Military Superiors in the International Criminal Court (ICC)*. *Yale Journal of International Law*, vol. 25, no. 1, s. 123.

¹³⁹ Tamtiež, s. 126.

¹⁴⁰ Tamtiež, s. 123.

Je tým pádom pravdepodobné, že podľa dnešného štandardu ICC by niektorí z odsúdených Tokijským tribunálom boli považovaní za nevinných (napríklad Kóki Hirota, odsúdený len za akceptáciu ubezpečení).

4.4. Posudok Vrchného veliteľa

Článok 17 Tokijského štatútu („Vrchný veliteľ Spojeneckých síl môže kedykoľvek znížiť alebo inak upraviť rozsudok, s výnimkou jeho sprísnenia.“) dával Vrchnému veliteľovi právo preskúmať rozsudok Tribunálu ako náhradu za chýbajúce právo obžalovaných na odvolanie.¹⁴¹ Obžaloba požiadala o takýto prieskum dva týždne po vynesení rozsudku, pričom ako hlavné dôvody uviedla, že vina nebola preukázaná nad všetky pochybnosti, rozsudok nebol založený na dôkazoch a proces nebol spravodlivý.¹⁴²

Generál MacArthur pred prieskumom predložil vec na posúdenie Spojeneckej rade pre Japonsko.¹⁴³ Zástupcovia Spojených štátov, Číny, Nového Zélandu, Filipín, Sovietskeho zväzu a Spojeného kráľovstva nenavrhlí nijaké zmeny, India odporučila zmenu trestov smrti na odňatie slobody; Austrália, Kanada a Holandsko nápodobne zmiernenie niektorých trestov. Francúzsko oficiálne podporilo rozsudok, no jeho delegát sa vyjadril, že osobne podporuje nesúhlasné stanovisko sudcu Bernarda.¹⁴⁴

MacArthur bez ohľadu na názorovú nejednotnosť v rámci Spojeneckej rady rozsudok Tribunálu potvrdil, s odôvodnením, že: „nenašiel nijakú technickú chybu či opomenutie v priebehu samotného procesu dostatočne závažné na to, aby odôvodnili [jeho] zásah do vydaného rozsudku.“ K dôvodom žiadosti o prieskum sa nevyjadril, čo vyvolalo oprávnenú kritiku,¹⁴⁵ že sa nejednalo o riadny prieskum

¹⁴¹ Norimberský štatút obdobné ustanovenie neobsahoval.

¹⁴² MINEAR, Richard. *Victors' Justice*, s. 161-163.

¹⁴³ Poradný orgán Vrchného veliteľa vo veciach okupácie Japonska, založený na Moskovskej konferencii a zložený zo zástupcov Spojencov.

¹⁴⁴ BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal*, s. 261-264.

¹⁴⁵ MINEAR, Richard. *Victors' Justice*, s. 160 an.

a generál MacArthur nepochopil obsah svojej právomoci, ktorým mala byť možnosť úplnej revízie rozsudku (s výnimkou zhoršenia postavenia odsúdených), nie len opravy „technických chýb“.

5. Menšinové stanoviská

Väčšinový rozsudok podpísalo osem z jedenástich sudcov, dvaja (predseda súdu Webb a filipínsky sudca Jaranilla) z nich spísali aj svoje vlastné stanoviská, označené ako „samostatné“ a „súhlasné“, v ktorých vyjadrili odlišný názor na udelené tresty a niektoré právne otázky. Zvyšní traja sudcovia, ktorí mali odlišný názor aj na rozsudky o vine, spísali „nesúhlasné“ stanoviská, dohromady teda rozsudok sprevádzalo päť menšinových stanovisk.¹⁴⁶

5.1. Samostatné stanovisko predsedu Webba

Samostatné stanovisko predsedu Tribunálu, austrálskeho sudcu Webba, sa od rozsudku väčšiny významnejšie líšilo len v otázke sprisahania, ktoré podľa neho nebolo samostatným zločinom v medzinárodnom, ale len v angloamerickom práve: „Tam, kde fakty ukazujú na spáchanie dokonaného trestného činu, je bežné vzniesť obžalobu z tohto trestného činu a nie zo sprisahania k jeho spáchaniu. Avšak v Britskom spoločenstve je [takáto obžaloba] považovaná za legálnu“.¹⁴⁷ Bol názoru, že Tribunál nie je nadaný právotvornou právomocou: „tento Tribunál

¹⁴⁶ Sudca Webb nesúhlasil s udelením trestov smrti z dôvodu vysokého veku obžalovaných. Sudca Jaranilla bol za prísnejšie tresty, naopak podľa sudcu Pala boli všetci obžalovaní nevinní. Sudca Róling súhlasil, že existovalo sprisahanie za účelom útočnej vojny, bol ale presvedčený, že len od roku 1940, a niektorí z obžalovaných boli podľa neho neprávom obvinení, u iných naopak kritizoval zbavenie viny za vojnové zločiny a sám by im bol udelil trest smrti.

¹⁴⁷ Separate Opinion of the President, 8-9. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 634-5.

môže aplikovať [medzinárodné právo]... ale nemá žiadnu právomoc vytvoriť zločin nahého sprisahania založený na angloamerickom koncepte“.¹⁴⁸

5.2. Nesúhlasné stanovisko sudcu Bernarda

Francúzsky sudca Bernard sa vo svojom stanovisku odchyľne vyjadril predovšetkým ku zločinu sprisahania a k zodpovednosti veliteľov.

Ohľadne sprisahania sa s väčšinou zhodoval v názore, že nezahŕňalo (plánovanie a) prípravu, ale išlo o dva rozličné zločiny. Bolo podľa neho navyše potrebné rozlišovať aj ich závažnosť (pričom prípravu považoval za závažnejšiu formu).¹⁴⁹ Nesúhlasil ale so záverom, že sprisahanie sa neuplatní u vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti, išlo podľa neho o záležitosť nesprávneho jazykového výkladu Štatútu (posledná veta čl. 5 odst. c) sa podľa neho mal vzťahovať aj k týmto dvom kategóriám).¹⁵⁰

Sudca Bernard nesúhlasil ani s väčšinovým pojatím zavinenia u nadriadených. Podľa neho bolo potrebné rozlišovať medzi dvoma stupňami zavinenia: „a. obžalovaný, ktorý predvídal, alebo mal povinnosť predvídať kvôli svojmu úradu, dôsledky svojej neopatrnosti, nedbalosti alebo dobrovoľného nedodržievania príkazov alebo nariadení, aj tak sa ich dopustil; b. nedbalosť, neopatrnosť alebo dobrovoľné nedodrževanie príkazov alebo nariadení“¹⁵¹, pričom len prvý z nich mal mať za následok trest smrti (druhý trest odňatia slobody).

¹⁴⁸ Separate Opinion of the President, 9. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 635.

¹⁴⁹ Dissenting Judgment of the Member from France of the International Military Tribunal for the Far East, 5 – 6. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 666-667.

¹⁵⁰ Tamtiež.

¹⁵¹ Tamtiež, s. 17. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 674.

5.3. Súhlasné stanovisko sudcu Jaranilly

Sudca Jaranilla z Filipín podľa vlastných slov súhlasil s rozsudkom väčšiny, usúdil ale, že je potrebné rozvinúť jej argumentáciu v niektorých oblastiach.¹⁵²

Napriek tomuto tvrdeniu sa vo svojom stanovisku od väčšiny vo viacerých otázkach výrazne odchyľil – predovšetkým kritizoval zamietnutie žalobných bodoch týkajúcich sa zločinu vraždy: závery, že útočná vojna v sebe zahŕňa vraždu a že sprisahanie sa k vražde nie je zločinom sa podľa neho navzájom vylučovali („je ťažké porozumieť, ako je možné sprisahať sa k vedeniu vojny a pritom sa nesprisahať k spáchaniu vraždy, ktorá... bola súčasťou plánu či sprisahania k vedeniu tejto vojny“¹⁵³). Už zo samotného faktu, že vražda bola v Štatúte uvedená ako samostatný zločin, vyplývalo, že sa musí jednať o zločiny odlišné od zabití spáchaných v priebehu vojny.¹⁵⁴

Sudca Jaranilla sa vysporiadal s námietkou *nullum crimen sine lege* tvrdením, že táto zásada nebola aplikovateľná v medzinárodnom práve, pretože podstata zločinu podľa medzinárodného práva bola odlišná od zločinu, ako ho vnímalo vnútroštátne právo, a poukázal v tejto súvislosti tiež na to, že Japonsko si bolo vedomé, že svojim jednaním porušuje medzinárodné záväzky plynúce z Briand-Kellogovho paktu.¹⁵⁵

Ohľadne zodpovednosti jednotlivcov súhlasil s väčšinou, že zločiny v medzinárodnom práve môžu byť spáchané jednotlivcami, ale nie štátmi: „zločiny sú vždy páchané ľuďmi... sú okolnosti, za ktorých je... rozumné aj

¹⁵² Concurring Opinion by the Honorable Mr. Justice Delfin Jaranilla, member from the Republic of the Philippines, 1. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 643.

¹⁵³ Tamtiež.

¹⁵⁴ Tamtiež, 10. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 643.

¹⁵⁵ Tamtiež, 18-19. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 651-2. Ako správne poznamenávajú Boister a Cryer, to však ešte neznamená, že si Japonsko bolo vedomé aj možných následkov v podobe individuálnej trestnej zodpovednosti.

nevyhnutné k efektívnemu výkonu [spravodlivosti], aby jednotlivci [tak, ako aj štáty] boli povolaní k zodpovednosti“¹⁵⁶ a uviedol, že Norimberský rozsudok by mal byť v tejto otázke vnímaný ako právotvorný precedens.¹⁵⁷

5.4. Nesúhlasné stanovisko sudcu Rölínga

Sudca Rölíng, zástupca Holandska, sa nezhodoval s názorom väčšiny v otázkach jurisdikcie Tribunálu, právneho odôvodnenia legality zločinov proti mieru a rozsahu zodpovednosti nadriadených.

Ohľadne jurisdikcie Tribunálu neschvaľoval postoj väčšiny, že Tokijský štatút bol pre ňu „záväzný a rozhodný“. Presadzoval názor, že Tribunál mal právo posúdiť súlad Tokijského štatútu s medzinárodným právom („to najhoršie, čo by mohol tento tribunál spraviť pre medzinárodné právo, by bolo zaviesť ako pravidlo, že medzinárodný súd, povolaný, aby vykonával spravodlivosť, musí uplatniť pravidlá stanovené Vrchným veliteľom víťazných mocností“)¹⁵⁸ Dodal, že i Norimberský tribunál posudzoval takéto otázky.

Legalitu zločinov proti mieru podporil, ale s odlišným odôvodnením: zatiaľ čo väčšina rozhodla, s odvolaním sa na Norimberský rozsudok, že Briand-Kellogov pakt zaviedol do medzinárodného práva trestnosť útočnej vojny, Rölíng oponoval, že táto otázka bola nevyjasnená a poukázal na to, že sami Spojenci zastávali opačné stanovisko až do Londýnskej konferencie (pozri kapitolu 3).¹⁵⁹ Napriek tomu si myslel, že Spojenci mal právo stíhať zločiny proti mieru, pretože *nullum crimen sine lege* podľa neho nebol „princípom spravodlivosti, ale

¹⁵⁶ Tamtiež, 20. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 652.

¹⁵⁷ Tamtiež, 22. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 653.

¹⁵⁸ Opinion of Mr. Justice Roling, Member for the Netherlands, 4-5. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 681.

¹⁵⁹ Tamtiež, 44. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 700.

politickou zásadou... nie nevyhnutne aplikovateľnou... platnou len ak bola výslovne adoptovaná¹⁶⁰. Tým pádom mali mocnosti víťazné v spravodlivej vojne (*bellum justum*) právo vytvoriť *ex post facto* zločin.¹⁶¹

Zločiny proti mieru ale podľa neho mali byť chápané ako zločiny v inom zmysle než klasické vojnové zločiny. Keďže dôvodom pre ich kriminalizáciu bolo nebezpečenstvo, ktoré predstavovali pre mier, mali byť považované za “činy porovnateľné s politickými zločinmi vo vnútroštátnom práve, kde rozhodujúcim prvkom je nebezpečenstvo skôr než vina, kde zločinec je považovaný skôr za nepriateľa než za zlého človeka a kde trest predstavuje skôr politické opatrenie než súdnu odplatu”. Za zločiny takejto povahy nemal byť udeľovaný trest smrti.¹⁶²

Sudca Röling mal iný pohľad aj na zásadu zodpovednosti nadriadených,¹⁶³ ktorú vnímal ako druh zodpovednosti za opomenutie a mal tiež užšiu predstavu o jej *mens rea*. K jej uplatneniu podľa neho bolo potrebné, aby jednotlivec:

- a. vedel alebo mal vedieť o aktoch [svojich podriadených]
- b. bolo v jeho moci týmto aktom predísť
- c. mal povinnosť týmto aktom predísť.¹⁶⁴

5.5. Nesúhlasné stanovisko sudcu Pala

Najznámejšie nesúhlasné stanovisko k Tokijskému rozsudku spísal sudca Pal z Indie, ktorý mal s väčšinou aj najväčší názorový nesúlad. Bol zajedno

¹⁶⁰ Tamtiež, 45. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 700.

¹⁶¹ Tamtiež.

¹⁶² Tamtiež, 48. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 701.

¹⁶³ Tamtiež, 54-61. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 704-707.

¹⁶⁴ Na tento Rölingov štandard sa odvolal aj ICTR v prípade *Akayesu*, pozri predchádzajúcu kapitolu.

s Rölíngom v názore, že sudcovia neboli viazaní Štatútom, ale na rozdiel od neho si nemyslel, že mali právo vytvoriť nový zločin podľa medzinárodného práva.¹⁶⁵ Mohli len súdiť zločiny už rozoznané a definované v medzinárodnom práve, pretože právo štátov súdiť svojich vojnových zajatcov nebolo odvodené od ich suverenity, ale zverené im medzinárodným právom ako členom medzinárodného spoločenstva.¹⁶⁶ Nesúhlasil ani s tým, že definícia agresie bola nepotrebná a sudcovia ju mali nachádzať v každom jednotlivom prípade zvlášť, nedostatok definície považoval za porušenie zásady predvídateľnosti práva.¹⁶⁷

Vedenie útočnej vojny podľa neho v čase vznesenia obžaloby nebolo trestné ani protiprávne; Briand-Kellogov pakt nebol právne záväzný kvôli možnosti autointerpretácie sebaobrany, ktorú podľa neho štátom dával.¹⁶⁸ Pal tiež ako jediný zo sudcov prijal námietku sebaobrany, podľa ktorej zmyslom japonskej agresie bolo ochrániť ázijské krajiny pred „tzv. západnými záujmami na východnej hemisfére“¹⁶⁹ a oslobodiť ich spod koloniálnej nadvlády.¹⁷⁰

Záver

Princíp legality

¹⁶⁵ Judgment of the Hon'ble Mr. Justice Pal, Member from India, 22 an. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 820.

¹⁶⁶ Tamtiež, 54-57. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 833-835.

¹⁶⁷ Tamtiež, 234 – 235. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 908.

¹⁶⁸ Tamtiež, 98 -105. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 844.

¹⁶⁹ Tamtiež, 279. In BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal*, s. 930.

¹⁷⁰ V súvislosti s tým je potrebné poznamenať, že v Palovom stanovisku sa odrážali jeho antikolonialistické politické názory.

V Tokijskom procese bol porušený princíp legality v prípade zločinov proti mieru a vojnových zločinov civilistov.¹⁷¹

Čo sa týka zločinov proti mieru, v tradičnom vojnovom práve existovalo právo štátu viesť útočnú vojnu (*ius ad bellum*) podľa doktríny spravodlivej vojny (*bellum iustum*), ktorá bola ale postupne nahradzovaná myšlienkou mierového urovnávania sporov. Tohoto práva sa štáty vzdali a odsúdili útočnú vojnu v článku 1 Briand-Kelloggovho Paktu o odmietnutí útočnej vojny z roku 1928: „Vysoké Zmluvné strany v mene svojich národov vážne prehlasujú, že odsudzujú uchýlenie sa k útočnej vojne pri riešení medzinárodných sporov a vzdávajú sa jej ako prostriedku národnej politiky v vzťahoch medzi sebou.“¹⁷²

Podľa korešpondencie zo strany navrhovateľa zmluvy, Spojených štátov, mal ale Pakt ponechať možnosť vojny vedenej v sebaobrane a povoľovať tiež autointerpretáciu tejto sebaobrany: „V americkom návrhu zmluvy nie je nič, čo by akýmkoľvek spôsobom obmedzovalo alebo narušovalo právo na sebaobranu. Toto právo je inherentné každému suverénnemu štátu a je implicitne uvedené v každej zmluve. Každý národ má voľnosť kedykoľvek a bez ohľadu na zmluvné ustanovenia, aby bránil svoje územia pred útokom alebo inváziou, a iba on sám môže kompetentne rozhodnúť o tom, či okolnosti vyžadujú uchýlenie sa k vojne v sebaobrane. Ak má k tomu dobrý dôvod, svet mu bude aplaudovať a neodsúdi jeho činy. Výslovné uznanie tohto nezadateľného práva v zmluve by sa ale stretlo s tým istým problémom ako pokus o definíciu agresie... pre bezškrupulózných je

¹⁷¹ V článku 5 Štatútu sa nachádzala ešte kategória zločinov proti ľudskosti, ktoré neboli prevzaté do obžaloby ani rozsudku. Tieto zločiny by boli tiež *ex post facto*, porušujúce buď (3) alebo (4), podľa toho, či by boli pojaté ako úplne nové alebo ako analogicky odvodené od konvencionálnych vojnových zločinov (čo by dávalo väčší zmysel, pretože okrem elementu rozličnej štátnej príslušnosti páchatel'ov a obetí sa definície vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti materiálne prekrývali).

¹⁷² „The High Contracting Parties solemnly declare in the names of their respective peoples that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and renounce it, as an instrument of national policy in their relations with one another.“ *Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy* [online]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp>.

až príliš jednoduché naplávať sled udalostí tak, aby boli v súlade s dohodnutou definíciou.¹⁷³

Mohlo byť teda v súlade s Paktom, že Japonsko prijalo interpretáciu sebaobrany, ktorá zahŕňala obranu jeho záujmov na Ďalekom východe (aj keď nie s tradičnou doktrínou spravodlivej vojny, podľa ktorej podľa ktorej táto nesmela byť zisťná). Pokiaľ mala sudcovská väčšina pravdu v tvrdení, že autointerpretácia sebaobrany sa prieči účelu Paktu natoľko, že by ho to učinilo nulitným, nezostáva než konštatovať, že zmluvné strany paradoxne prijali a zamýšľali prijať nulitnú zmluvu. Ako ale vyplýva z vyššie citovaného, zmluvné strany mali v prípade zneužitia práva na autointerpretáciu sebeobrany predstavu o sankcii v podobe morálneho odsúdenia. To by neučinilo Pakt nulitným, iba *lex imperfecta*, nedokonalo právnou normou bez právnej sankcie, čo ale nie je na újmu jej platnosti.

Tokijská väčšina ďalej tvrdila, že individuálnu trestnú zodpovednosť za rozpútanie vojny zaviedol do medzinárodného práva už v roku 1919 článok 227 Versailleskej zmluvy:

„Spojenecké a Pridružené sily verejne obviňujú Viliama II. z rodu Hohenzollerovcov, bývalého nemeckého cisára, zo závažného prečinu proti medzinárodnej morálke a posvätnosti zmlúv.

Bude zriadený zvláštny tribunál za účelom procesu s obvineným, zabezpečujúci mu základné záruky práva na obhajobu... Bude jeho povinnosťou stanoviť trest, o ktorom uzná, že by mal byť stanovený.“¹⁷⁴

¹⁷³ *Further Correspondence with Government of the United States Respecting the United States Proposal for the Renunciation of War* [online]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbbr.asp#no1>.

¹⁷⁴ „The Allied and Associated Powers publicly arraign William II of Hohenzollern, formerly German Emperor, for a supreme offence against international morality and the sanctity of treaties. A special tribunal will be constituted to try the accused, thereby assuring him the guarantees essential to the right of defence... It will be its duty to fix the punishment which it considers should be imposed.“ *The Treaty of Peace* [online]. Dostupné z: <<http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versa/versa6.html>>.

S týmto tvrdením nie je možné súhlasiť. Aby bola právna norma schopná vyvolať účinky *pro futuro*, pre budúcnosť, musí byť obecná, adresovaná neurčitému okruhu subjektov. Subjekt v čl. 227 bol určený konkrétne, menovite ako „Viliam II.“. Princíp legality navyše porušuje aj absolútna neurčitosť sankcie, z ktorej nie je možné dovodiť ani, či sa má jednať o sankciu trestnú. To je porušením princípu *nulla poena sine lege stricta*. Historickým výkladom je pritom možné dovodiť, že zamýšľaná sankcia mala byť civilná, keďže Komisia pre zodpovednosť pôvodcov vojny dospela k názoru, že agresia nie je zločinom a nie je možné za ňu úspešne vzniesť žalobu pred tribunál.

Porušením princípu legality bolo aj rozšírenie aplikácie doktríny zodpovednosti veliteľov na civilistov. Podľa zásady *nullum crimen, nulla poena sine lege certa* je totiž zakázané rozšírenie podmienok trestnej zodpovednosti za použitia analógie, to jest na základe podobnosti. Tokijský tribunál nebol prvým súdnym orgánom, ktorý uplatnil doktrínu zodpovednosti veliteľov, nasledoval precedent Najvyššieho súdu USA *in re Jamašita*. Bezprecedentne ale vzťahol túto doktrínu na civilných nadriadených, kategoricky odlišný subjekt s podobným, autoritatívnym postavením voči priamemu páchatel'ovi. Tým podľa mňa prekročil hranice dovoleného extenzívneho výkladu a dopustil sa zakázanej analógie.

Princíp legality ale nemusí byť nevyhnutne považovaný za bezpodmienečne aplikovateľný.

Tokijská väčšina aplikovala doktrínu materiálnej justície (*substantive justice*), typickú pre právnu tradíciu *common law*, z ktorej pochádzala väčšina sudcov. Podľa tejto doktríny je možné upustiť od aplikácie princípu legality v prípade, že súd považuje za potrebné potrestať jednanie, ktoré je nebezpečné pre spoločnosť. Prednosť je teda daná záujmu spoločnosti pred záujmom páchatel'a (*favor societatis*).¹⁷⁵

V dnešnej dobe sa v medzinárodnom práve trestnom uplatňuje doktrína striktny legality (*strict legality*), typická pre európske kontinentálne právo. Podľa nej je uplatnenie princípu legality bezpodmienečné, pretože je považovaný za

¹⁷⁵ CASSESSE, Antonio. *Cassese's International Criminal Law*. s. 3 an.

neporušiteľné základné ľudské právo. Uprednostnený je tak záujem páchatel'a pred záujmom spoločnosti (*favor rei*), s odôvodnením spočívajúcim v ochrane jednotlivca pred svojvôľou sudcu.¹⁷⁶ Podľa dnešných predstáv o spravodlivosti by teda bola väčšina¹⁷⁷ odsúdených Tokijským tribunálom nevinná.

Prínos pre medzinárodné trestné právo

Prínos Tokijského tribunálu pre medzinárodné právo bol trojaký – potvrdenie rozsudku Norimberského tribunálu, uznanie sprisahania k agresii (bez následného uskutočnenia) ako samostatného zločinu podľa medzinárodného práva a rozšírenie rozsahu aplikácie doktríny zodpovednosti veliteľov na civilistov.

Tokijský rozsudok väčšiny potvrdil a tým dodal na váhe norimberskému precedentu v otázke trestnosti agresie, trestnej zodpovednosti jednotlivcov namiesto štátov, nemožnosti vylúčenia zodpovednosti z dôvodu nasledovania rozkazov nadriadených alebo imunity podľa vnútroštátneho práva a ďalších. Prispel tak k formovaniu zločinov podľa medzinárodného práva v ich dnešnom pojatí.

Tribunál samostatne rozvinul teóriu sprisahania sa k agresii bez jej nasledujúceho uskutočnenia („nahého sprisahania“) ako samostatného zločinu podľa medzinárodného práva. Tento zločin spočíval v dohode dvoch alebo viacerých osôb o spáchaní agresiu, a bol považovaný za štádium trestnej činnosti predchádzajúce plánovaniu a príprave. K trestnej zodpovednosti stačil úmysel spáchať zločin. V neskoršom vývoji medzinárodného trestného práva však nebolo toto pojatie nahého sprisahania ako samostatného zločinu nasledované.

Samostatným prínosom Tokijského tribunálu, ktorý ovplyvnil nasledujúci vývoj medzinárodného práva, bolo rozšírenie aplikácie doktríny veliteľov na civilistov v postavení nadriadených. Okrem úmyselného nariadenia, schválenia a povolenia vojnových zločinov sa jednalo aj o opomenutie spraviť všetko, čo bolo v silách jednotlivca, aby spáchaniu zločinov zabránil.

¹⁷⁶ Tamtiež.

¹⁷⁷ Všetci, v ktorých prípade bol porušený princíp legality.

Tento precedent Tokijského tribunálu nasledoval ICTY aj ICTR a sa stal základom pre dnešný článok 28 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu. Došlo pritom k vývoju štandardu *mens rea* civilných nadriadených od tokijského „vedel alebo si nezaobstaral vedomie“, cez štandard ICTY a ICTR (zhodný so štandardom menšinového tokijského sudcu Rólinga) „vedel alebo mal vedieť“ až k „vedel alebo vedome prehliadal“ štandardu podľa článku 28.

Použitá literatúra

Primárna literatúra

BOISTER, Neil a Robert CRYER. *Documents on the Tokyo International Military Tribunal: charter, indictment and judgments*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 1560 s.

Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties. *The American Journal of International Law*, vol. 14, no. 1/2, s. 95-144.

Communique on the Moscow Conference of the Three Ministers [online].

Dostupné z:

< <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000003-1341.pdf>>.

Convention relative to the Treatment of Prisoners of War [online]. Dostupné z:

< <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/305?OpenDocument>>.

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land [online].

Dostupné z: < <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195>>.

Directive on the Identification, Apprehension and Trial of Persons Suspected of War Crimes [online]. Dostupné z: < <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtjcs.asp>>.

Further Correspondence with Government of the United States Respecting the United States Proposal for the Renunciation of War [online]. Dostupné z:

< http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbbr.asp#no1>.

General of the Army Douglas MacArthur to the Chief of Staff, United States Army [online]. Dostupné z:

<<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v08/d308>>.

International Military Tribunal for the Far East Transcript [online]. Dostupné z:

< https://www.legal-tools.org/en/browse/ltfolder/0_29701/#results/>.

Note by Sir. Arnold McNair on the questions submitted [online]. Dostupné z:

< <https://www.legal-tools.org/en/browse/record/83b4c2/>>.

Report of Robert H. Jackson United States Representative to the International Conference on Military Trials [online]. Dostupné z: <

https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/jackson-rpt-military-trials.pdf>.

Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy [online]. Dostupné z:

<http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp>.

The Treaty of Peace [online]. Dostupné z:

<<http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versa/versa6.html>>.

U.S. Initial Post-Surrender Policy for Japan [online]. Dostupné z:

<http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryu/01/022_2/022_2tx.html>.

Sekundárna literatúra

BOISTER, Neil. *Aggression at the Tokyo War Crimes Trial* [online]. Dostupné z:

<https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/737/12607990_Boister.pdf;sequence=1>.

BOISTER, Neil a Robert CRYER. *The Tokyo International Military Tribunal: a reappraisal*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 372 s.

BORTON, Hugh. Preparation for the Occupation of Japan. *The Journal of Asian Studies*. 1966, vol. 25, no. 2, s. 203-212.

CASSESE, Antonio. *Cassese's International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, 472 s.

CASSESE, Antonio a Bernardus Victor Aloysius RÖLING. *Tokijský proces*. Praha: Mladá fronta, 1995, 181 s.

COOMARASWAMY, Radhika. *Report on the mission to the Democratic People's Republic of Korea, the Republic of Korea and Japan on the issue of military sexual slavery in wartime* [online]. Dostupné z: <<http://hrlibrary.umn.edu/commission/country52/53-add1.htm>>.

DE VATTEL, Emerich. *The Law of Nations* [online]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Lieber_Collection/pdf/DeVattel_LawOfNations.pdf>.

KASÁŠ, Alex. *Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ*. [Seminární práce]. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta; Ústav Dálného východu. Školitel: Mgr. David Labus, Ph.D. Praha: FF UK, 2015. 9 s.

MINEAR, Richard. *Victors' Justice: the tokyo war crimes trial*. Princeton: Princeton University Press, 1971, 229 s.

McNEILL, Paul. *The Ethics and Politics of Human Experimentation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, 331 s.

SLUITER, Goran et al. *International Criminal Procedure: rules and principles*. Oxford: Oxford University Press, 2013, 1728 s.

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinců podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, 311 s.

UNITED NATIONS WAR CRIMES COMMISSION. *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War* [online]. Dostupné z:
< <http://www.unwcc.org/documents/>>.

VETTER, Greg. Command Responsibility of Non- Military Superiors in the International Criminal Court (ICC). *Yale Journal of International Law*, vol. 25, no. 1, s. 90-143.

Summary

The first aim of my thesis is to analyze whether the principle of legality (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, consisting of four notions: (1) *nullum crimen, nulla poena sine lege scripta*, (2) *nullum crimen, nulla poena sine lege stricta*, (3) *nullum crimen, nulla poena sine lege certa*, (4) *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*) has been breached by The Tokyo Tribunal. The second aim is to evaluate the Tribunal's contribution to the field of international criminal law.

The thesis is composed of five chapters. The introductory Chapter One is subdivided into three parts. Part One describes the jurisdiction of the Tribunal. Part Two deals with its composition and Part Three with the rules of proceedings.

Chapter Two analyzes The Indictment. It does so in two parts: Part One, which is concerned with the counts of indictment, and Part two, which focuses on the accused individuals.

Chapter Three summarizes the legal argumentation on the crimes under international law made by the Commission on the Responsibilities of the Authors of War (Part 1), United Nations Commission for the Investigation of War Crimes (Part Two) and during The London International Conference on Military Trials (Part Three).

Chapter Four then deals with the argumentation made by the majority of the judges in The Tokyo Judgement. It consists of three parts. Part One deals with the legal philosophy, Part Two focuses on the crimes under international law and Part Three on the individual criminal responsibility. Part Four is concerned with the SCAP Review of the Judgement.

Chapter Five examines the opinions of the minority judges. It therefore consists of five parts, each commenting on a different minority opinion.

My own argumentation is presented in the Conclusion. I opine that while the principle of legality was breached, the adherence to it is a matter of choice between the doctrine of strict liability and that of substantive justice and I identify the affirmation of The Nuremberg Judgement, the notion of „naked“ conspiracy to

commit aggression as a separate crime and extending the scope of the command responsibility doctrine as the Tribunal's contribution to international criminal law.

The Tokyo Tribunal and Its Contribution to International Criminal Law

Abstract

The aims of my thesis are to analyze whether the principle of legality (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) has been breached by The Tokyo Tribunal and to evaluate the Tribunal's contribution to the field of international criminal law. The work is divided into five chapters. First two, *The Charter* and *The Indictment* outline the establishment and jurisdiction of the Tribunal, the rules of proceedings, counts of the indictment and the accused. The remaining three chapters are a compilation of legal argumentation with a focus on the arguments concerning the principle of legality: *Crimes under International Law before the Post-War Tribunals* summarizes the opinions of international commissions, *The Judgement* the opinions of majority judges and *The Minority Opinions* the opinions of minority judges. In the *Conclusion*, I argue that while the principle of legality was breached, the adherence to it is a matter of choice between the doctrine of strict liability and that of substantive justice and I identify the affirmation of The Nuremberg Principles, the notion of conspiracy to commit aggression as a separate crime and extending the scope of the command responsibility doctrine as the Tribunal's contribution to international criminal law.

Keywords

The Tokyo Tribunal, international criminal law, crimes under international law

Tokijský tribunál a jeho prínos pre medzinárodné trestné právo

Abstrakt

Cieľom mojej práce je posúdiť, či bol Tokijským tribunálom porušený princíp legality (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) a posúdiť prínos Tribunálu pre medzinárodné trestné právo. Práca je rozčlenená do piatich kapitol. Prvé dve, *Štatút* a *Obžaloba*, sú prehľadom zriadenia a obsadenia Tribunálu, procesných pravidiel a žalobných bodov a osôb obžalovaných. Zvyšné tri kapitoly predstavujú kompiláciu právnej argumentácie so zameraním na argumenty ohľadne princípu legality: *Zločiny podľa medzinárodného práva pred konaním povojnových tribunálov* názorom medzinárodných právnych komisií, *Rozsudok* názorom tokijskej väčšiny a *Menšinové stanoviská* odlišným názorom menšinových sudcov. V *Závere* argumentujem, že zatiaľ čo princíp legality bol porušený, jeho dodržiavanie je otázkou voľby medzi doktrínami striktnej legality a materiálnej spravodlivosti a identifikujem potvrdenie Norimberského rozsudku, pojmá sprisahania ako samostatného zločinu podľa medzinárodného práva a rozšírenie rozsahu aplikácie doktríny zodpovednosti veliteľov ako prínos Tribunálu pre medzinárodné trestné právo.

Kľúčové slová

Tokijský tribunál, medzinárodné trestné právo, zločiny podľa medzinárodného práva